

A romlás virágai

Jeles ünnepek és tragikus hétköznapiak a történelmi Magyarország felbomlása idején, 1918 novembere – 1920. június 4. (2. rész)

Magyarország 1919 tavaszán választút elé került. Az 1918-as őszirozás forradalom nyomán kialakult rendszer ugyanis alapvetően nem tudott mit kezdeni azzal a súlyos és mély gazdasági és politikai válsaggal, mely hazánkat az első világháború végén, a háborús vereséget követően sújtotta. Az ország területi integritását sem sikerült megvédeni. A csehszlovák, román és délszláv csapatok 1918 novemberétől kezdve folyamatosan nyomultak előre, s a történelmi Magyarország újabb és újabb területeit kebelezték be, illetve újabb és újabb területekre tartottak igényt. Amikor pedig Fernand Vix francia alezredes – az antant akaratát végrehajtva – 1919. március 20-án olyan jegyzéket adott át, mely előírta egy semleges zóna kialakítását, illetve a magyar csapatok (további) visszavonását a Debrecen–Gyoma–Orosháza–Hódmezővásárhely vonaltól öt kilométernyire nyugatra, az a Magyar Népköztársaság számára kegyelemdöfés volt. A győztesek újabb követelését elfogadni Károlyi Mihály elnök, Berinkey Dénes miniszterelnök, illetve a kormányzó pártok számára a belpolitikai öngyilkossággal lett volna egyenlő. Elutasítani, katonailag fellépni ellene viszont szintén lehetetlennek tűnt. Különösen, hogy hazánk részint a háborús vereség, részint a hadsereg dezintegrációja, részint a gazdasági helyzet, illetve – nem utolsósorban – a Károlyi és mások által képviselt pacifista politika eredményeként 1919 tavaszára védelmi képességének jelentős részét elveszítette. Igaz, Károlyi Mihály 1919. március 2-án már nyilvánosan is arról beszélt, hogy Magyarország területi egységét meg kell védeni, ám addigra Erdélyben, a Felvidéken és az ország számos pontján már kész helyzet állt elő. A megszállt területeken immáron idegen államok: Csehszlovákia, Románia, illetve a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság voltak az urak. Ráadásul a megszállók nem csupán ideiglenesen rendezkedtek be. Nem valamiféle átmeneti állapotról volt szó, ahogyan ezt – Budapestről nézve – egyesek képzelték. Nem, az idegen uralom tartós volt, s az antant támogatásával párosult. A március 20-i Vix-jegyzék egy újabb csapás volt Magyarország számára, s erre a helyzetre sajnos a lehető legrosszabb válasz született idehaza. Magyarország elutasította az antant újabb követelését, ugyanakkor a polgári-szocialista kormány lemondott hivataláról. Ezzel párhuzamosan a Kommunisták Magyarországi Pártja és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1919. március 21-én egyesült. Létrejött egy állampárt, a Magyarországi Szocialista Párt, s kikiáltották a Magyarországi Tanácsköztársaságot.

(A Tanácsköztársaság időszakáról általában) A Magyarországi Tanácsköztársaság, illetve annak teljhatalmú irányító szerve, a Forradalmi Kormányzótanács rövid idő alatt egy totális diktatúrát alakított ki, s visszájára fordította a polgári forradalom minden pozitív eredményét, ígéretét. A már előkészítés alatt álló, korábban 1919. április 13-ra tervezett többpárti, szabad választások helyett diktatórikus szavazást, igazságszolgáltatás helyett forradalmi törvényszékeket,¹ demokratikus megújulás helyett bolsevik terrort vezettek be. A (már törvényerőre emelt) földosztás is elmaradt. A kisajátított közép- és nagybirtokok,

egyházi és világi birtoktestek helyén – a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 4-én nyilvánosságra hozott XXXVIII. számú rendelete alapján – termelőszövetkezetek jöttek létre.² Emellett a vezetés 1919. március 27-e és 1919. április 1-e között mindenfajta kárpótlás nélkül államosította a lakóházakat, pénzintézeteket,³ biztosító intézeteket,⁴ iskolákat;⁵ illetve – a Forradalmi Kormányzótanács IX. számú rendelete alapján – a 20 főnél többet foglalkoztató ipari, bánya- és közlekedési üzemeket is.⁶ Ezt követően, április hónap folyamán, további államosításokra került sor. Például az egészségügy államosítására. A Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 25-én napvilágot látott LXX. számú rendelete alapján államosították a kórházakat gyógyító-, rendelő- és gondozóintézeteket, továbbá a szanatóriumokat és a gyógyíthatatlan betegek nem állami menhelyeit.⁷ A márciusi–áprilisi nagy államosítási hullámot végül az 1919. április 29-én napvilágot látott LXXV. és LXXVI. számú kormányzótanácsi rendeletek zárták. Az LXXV. számú rendelet a fényképészetek államosításáról rendelkezett a személyzet létszámára való tekintet nélkül.⁸ Az LXXVI. számú rendelet lényege pedig az volt, hogy „*A háztartási munkásokat elhelyező azok az üzletek és intézetek, amelyeket eddig magánszemélyek vagy jótékonyági egyesületek tartottak fenn, ugyszintén az ezeknek tulajdonában levő háztartási munkás-szállók a bennük foglalkoztatott munkások létszámára való tekintet nélkül köztulajdonba mennek át.*”⁹

Az államosításokról szóló rendeletek mellett persze más fontos, a mindennapi életet alapvetően befolyásoló rendelkezések is születtek ekkortájt. Például a proletárdiktatúra fennállása alatt csaknem mindvégig szigorú alkoholtilalom volt érvényben. Szigorúbb, mint amit az októberi forradalom vezetői bevezettek korábban. Az említett alkoholtilalom bevezetésére a Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 21-én keletkezett és március 24-én napvilágot látott II. számú rendelete alapján került sor. A II. számú rendelet lényege az volt: „*Mindennemű szeszes ital kimérése, forgalombahozatala és fogyasztása tilos.*”, s súlyos szankciókat, pénzbüntetést, vagyonekelkobzást, fogházbüntetést helyezett kilátásba mindazok számára, akik e tilalmat megszegik.¹⁰ Ennek ellenére a II. számú rendelet – az Amerika Egyesült Államokban alkoholtilalmat elrendelő 1919. évi XVIII. alkotmánykiegészítéshez hasonlóan – egy betarthatatlan jogszabály volt. Amíg az alkoholtilalom képtelenségét az amerikai döntéshozók hosszú évekig nem voltak hajlandók belátni, addig idehaza a kommunista vezetés néhány hónap után átlátta a helyzetet, s megszüntette a „teljes absztinenciát”. Igaz, a Forradalmi Kormányzótanács az alkoholtilalomról szóló rendeletét soha nem vonta vissza, ugyanakkor a vezetés az állami ellenőrzés alatt álló alkoholárusításnak és az ehhez kapcsolódó fogyasztásnak, 1919 nyarától már teret engedett.¹¹

Ahogy teret engedtek a honvédelemnek is. Ugyan a bolsevik ideológia a hagyományos haza, illetve nemzet fogalmat egyáltalán nem ismerte el, sőt nem is igen tudott mit kezdeni vele, ám a Tanácsköztársaságot, a „munkásság paradicsomát” mégiscsak védeni kellett valahogy. Illetőleg reagálni kellett arra a helyzetre, hogy az ország jelentős területeit Csehszlovákia, Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság tartotta uralma alatt, s ezek az államok, de az antant nagyhatalmai is ellenségnek tekintették a Tanácsköztársaságot. A honvédelem kapcsán már igen korán, 1919 márciusában határozat született a hazai Vörös Hadsereg létrehozásáról.¹² Hamarosan megkezdődött az önkéntesek toborzása, sőt – mivel ez nem volt elég – 1919 májusától már az általános hadkötelezettség is létezett. Minderre nagy szükség is volt. 1919. április 16-án, Románia támadást indított a Magyarországi Tanácsköztársaság ellen. Nem sokkal később, április 27-én, a Csehszlovák Köztársaság is támadásba lendült. A románok egészen a Tiszáig nyomultak előre, s a csehszlovák erők is további területeket foglaltak el.

Igaz, a Tanácsköztársaság számára a tavaszi román, illetve csehszlovák támadás még nem bizonyult végzetesnek, sőt a Vörös Hadsereg 1919 májusában, illetve júniusában még jelentős területeket is el-, illetve visszafoglalt. A románok Tiszáig történt előnyomulását ugyan nem tudták megakadályozni, ellenben északon, illetve északkeleten Csehszlovákiával szemben szép győzelmeket arattak: 1919. május 21-én visszafoglalták Miskolcot. Június elejére kommunista uralom alá került Léva, Érsekújvár, Selmecbánya, Sátoraljaiújhely, sőt a Vörös Hadseregnek még Kassát is sikerült egy időre elfoglalnia, hogy csupán néhány várost említsünk. Ám ezzel párhuzamosan a feszültség a front mögött, a hátszágban élők körében folyamatosan nőtt. A proletárdiktatúra intézkedései ugyanis számos társadalmi réteget hátrányosan érintettek. Különösen a parasztság volt, lehetett elégedetlen a földkérdés sajátságos „rendezése” okán, de a Tanácsköztársaság szélsőséges belpolitikája, fantasztá elképzelései még a munkásság bizonyos köreiből is visszatetszést keltettek. 1919 nyarán már mindennaposak voltak a hazai bolsevik rendszer elleni szervezkedések, felkelések. Június elején kirobbant a dunántúli vasutasstrájk, június 24-én, Budapesten, sor került a ludovikások felkelésére, melyet a dunai monitorok tüzésére is támogatott, hogy csupán két példát említsünk. Igaz, a Tanácsköztársaság elleni mozgalmak nem jártak sikerrel. Mi több, véres megtorlás következett a „munkáshatalom árulóival” szemben, ugyanakkor a vezetés mégsem lehetett elégedett. Ugyanis hiába verték le idehaza az ellenforradalmi kísérleteket, ettől még a kommunista politika fundamentumát képező, „minden kérdést örökre tisztázó” remélt, ígért, álmódott nagy világforradalom nem tört ki. Ahogyan a szovjet-orosz katonai segítség is egy vágy maradt csupán. Ráadásul a proletárdiktatúra vezetői az antant fenyegetései (általános támadást helyeztek kilátásba), illetve ígéretései (a Tiszántúl átadását kínálták az északi kivonulásért) hatására egy végzetes hibát is elkövettek. Feladták a hazai Vörös Hadsereg által korábban visszafoglalt északi, északkeleti területeket. Románia viszont nem adott föl semmit! Sőt a román csapatok, július végén átkeltek a Tiszán is, s megindultak Budapest felé. A kilátástalan bel- és külpolitikai helyzetben végül 1919. augusztus 1-jén a proletárdiktatúra összeomlott. Kun Béla és társai Ausztriába menekültek, a román csapatok pedig bevonultak Budapestre.¹³

(Az első „vörös húsvét”) Ami ünnepnapjainkat illeti: két olyan ünnep volt, mely az 1919-es szélsőbaloldali diktatúra idején számottevő politikai szerepet játszott. Húsvét, mely abban az évben április 20–21-re esett és május 1-je, a munka ünnepe. A „proletár vezetés” első lépése húsvét „újraértelmezése” volt. „*A felszabadítóknak és messiásoknak még sokáig kinhalál, kereszt vagy máglya lett közös sorsuk s ebben nem kis része volt azoknak, akik a szegény ácsmester fiának követőiként évszázadokon keresztül még fokozták az elnyomatást és sulyosították a szolgaságot! Az új május pirosuló köntösébe öltözött világ készül az új feltámadásra és talán először adja meg a kiengesztelő elégtételt az ácsmester meghurcolt fiának. amikor igazi korbáccsal veri ki az új világ templomából a pénzváltó kufárokat és farizeuskodó bölcseket.*” – olvashatjuk a korszak meghatározó kommunista lapjának, a *Vörös Újságnak* 1919. évi április 20-án, húsvét vasárnapján megjelent számában az *Új feltámadás* címet viselő cikkben.¹⁴ Ugyanebben olvashatunk arról is, hogy a keresztény vallásnak „befellegzett”. „*A világmegváltó eszmék – mondotta egy gondolkodó – mint eretnokségek születnek és mint dogmák halnak meg. Ez a végzet teljesült be a keresztény tan felett is.*” – vélekedett a kommunisták legfőbb napilapja a *Vörös Újság*.¹⁵ S nem ez volt az egyetlen ilyen megnyilvánulás! Ugyanezen a napon, húsvét vasárnapján Diósgyőrben Garbai Sándor, a Tanácsköztársaság legfőbb szervének, a Forradalmi Kormányzótanácsnak az elnöke egy munkásgyűlésen egyebek

mellett arról szónokolt, hogy a régi rendszer erőszakon és hazugságon alapult, s a királyi hatalomnak három igazi támasza volt: a katonaság, a hivatalnokok és az egyház. Garbai szerint az egyház tevékenysége „különösen káros” volt a társadalomra. „*Amit a bürokratizmus meghagyott azt a papok butítása tönkre tette.*” – vélekedett az elnök.¹⁶ A Forradalmi Kormányzótanács vezetője arra is figyelmeztetett, „*Ne feledkezzünk meg arról, hogy a burzsoázia bosszuálló. Letörésére csak egy mód van, hogy a vagyont kivesszük a kezéből.*”;¹⁷ s Garbai ezzel egyben „meg is indokolta”, miért volt szükség a korábbi államosításokra, illetőleg az egyházi vagyon állami tulajdonba vételére.

Igaz, voltak másféle, visszafogottabb hangok is. Április 20-án, Békéscsabán, a Szent István téren tartott húsvéti népgyűlésen Ágoston Péter a Tanácsköztársaság egyik (kevésbé ismert) vezetője – más gondolatok mellett – arról szónokolt, hogy „*Krisztus meghalt az emberiségért, hogy megváltsa és hogy szabaddá tegye.*”¹⁸ Ágoston Péter kijelentette, hogy „*Azokat az elveket, amelyeket Krisztus ezerkilencszáz évvel ezelőtt hirdetett, a magyar proletáriátus [proletariátus] az orosz példát követve, megvalósította.*”¹⁹ Mi több, a politikus még azt is nyíltan hangoztatta, hogy a proletárhatalom nem vallásgyűlölő: „*Elvitársak! Sokan vannak még olyanok, akiket felakarnak használni arra, hogy elhitessék velük, hogy miután a nagy vagyonokat elvettük, a vallást is el akarjuk venni az emberektől. A diplomokból hangversenytermet csinálunk. Ennek, remélem, nem ül föl senki. Mi azt akarjuk, hogy a vallást ne lehessen rákényszeríteni az emberekre, hogy mindenki szabadon követhesse meggyőződését.*” – fogalmazott a szónok.²⁰ Szavainak persze ellentmondott, hogy Tanácsköztársaság vezetése a diktatúra 133 napos fennállása alatt mindvégig egyház- és vallásellenes politikát folytatott, illetve antiklerikális intézkedések sorozatát hozta. Még húsvét sem maradhatott antiklerikális rendelkezés nélkül. „*Avégből, hogy a tojáskészletek a közfogyasztás előtt el ne vonassanak, a közellátási népbiztosság eltiltja baromfitorjásoknak a húsvéti ünnepek alkalmával szokásos festését, továbbá az ily festett vagy kikészített baromfitorjásoknak forgalombahozatalát*” – olvashatjuk a Közellátási Népbiztosság, 1919. április 15-én kelt és április 18-án (nagy-pénteken), nyilvánosságot látott rendeletében.²¹ Az említett rendelet egyébiránt azt is leszögezte: „*Aki a jelen rendeletben foglalt tilalmat megszegi, forradalmi törvényszék elé kerül.*”²² vagyis a takarékoság ürügyén még a húsvéti tojásfestés, e szép és nemes hagyomány is büntetendő, üldözendő dologgá vált.

Ahogy büntetendő, üldözendő volt az alkoholfogyasztás is. A proletárdiktatúra vezetői ugyanis (ahogy erről már szó esett) jó darabig ragaszkodtak ahhoz az eszement elképzeléséhez, hogy az alkoholtilalom megvalósítható. Holott nem volt az. Sem az ünnepeken, sem a hétköznapokon. „*Ma délelőtt 9 órakor a nyiregyházai vörös katonák közül többen csoportokba verődve több szeszkimérést és borkereskedést megrohantak és inni akartak. A direktórium agitátorokat küldött ki, hogy lebeszélje őket szándékukról.*” – olvashatjuk egy szintén 1919. április 20-án, húsvét vasárnapján keletkezett belföldi sajtójelentésben.²³ Sikeres volt vajon ez a lebeszélés? Erről már nem szól a jelentés. Az viszont bizonyos, hogy az agitáció a kommunista hatalom egyik nagy fegyvere volt. A hazai Vörös Hadsereg harcosai például adott esetben még az ellenséget is igyekeztek „megdumálni”. „*Salgótarjából Róbert Jenő, a katonatanács titkára jelenti: Katonáink tegnap húsvéti ajándékosztogatás címén kinn voltak Füleken és erőteljesen agitáltak a csehek között.*” – olvashatjuk az egyik 1919. április 21-én, húsvéthétfőn, született sajtójelentésben,²⁴ mely egyébiránt azt sem mulasztja el megemlíteni, hogy magában „*Salgótarjában esemény nincs.*”²⁵ Igaz „*Óriási nehézséget okoz az, hogy a ruhakészletekből teljesen kifogytunk. Az egész községben egyetlen darab inget, kötényt, vagy cipőt nem lehet venni.*”²⁶ mi több „*Szükében vagyunk az élelmiszereknek is...*”²⁷ ám

ezek az „apróbb nehézségek” nem tántorították el a „dolgozó tömegeket”. Különben is, „*A munkáselvtársak azért nyugodtak, és a sürgős munkára való tekintettel a húsvétot sem ünnepelték végig, hanem az összes bányászok már tegnap [azaz húsvét vasárnapján] délben jól felvették a munkát.*”²⁸

Egyébiránt a hagyományos húsvéti munkaszünet a Tanácsköztársaság idején is létezett. Csak épp itt-ott „kissé megkurtították”. „*Garbai Sándor elnök a hozzá intézett kérdésekkel kapcsolatosan határozatot kér arra, hogy [április 19-én] nagyszombaton 12 óráig vagy 1 óráig dolgozzanak a gyárak, és arra, hogy húsvét másodnapján [azaz április 21-én, hétfőn] folytatják-e a munkát. Böhm Vilmos hadügyi, Dovcsák Antal szocializáló, Szántó Béla hadügyi népbiztosok felszólalása után a Kormányzótanács megállapodott abban, hogy a kérdést a Szociális Termelés Népbiztossága intézze el, és rövid úton juttassa az érdekelt gyárak munkásainak tudomására.*” – olvashatjuk a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 18-i, nagypénteki üléséről készült jegyzőkönyvben, illetve a jegyzőkönyv szerkesztett változatában.²⁹ Azt sajnos nem tudni, hogy a Szociális Termelés Népbiztossága végül pontosan miként intézkedett, illetve miről értesítette a gyárakat. Erre a kérdésre e sorok szerzője kutatásai során nem talált választ. Az viszont biztos, hogy nyilvánosan megjelent hivatalos rendelkezést az 1919-es húsvéti munkaszünet kérdésében nem hozott sem a Szociális Termelés Népbiztossága, sem más szervezet. Továbbá az is biztosnak látszik, hogy egyes helyeken – húsvéti ünnep ide vagy oda – dolgozni kellett. S nem csupán Salgótarjánban. A Forradalmi Kormányzótanács április 18-i gyorsírói jegyzőkönyvében a következőket olvashatjuk:

„*Garbai: Azt a kérdést intézik hozzám, hogy holnap 12 óráig vagy egy óráig dolgozzanak-e a gyárak, és húsvét másodnapján folyják-e munka.*

Böhm: A Szociális Termelés Népbiztossága intézze el a hadügynek azzal a kérésével, hogy húsvét másodnapján Csepel dogozzék.

Dovcsák: A hétfői napot jelentsük ki teljes munkaszünetnek.

Szántó: Ilyen rapszodikusán ne intézzük el.

Garbai: A kérdés kiadatik a szociális népbiztosságnak azzal, hogy a csepeli gyárat értesítsék.”³⁰

Vagyis a gyorsírói jegyzőkönyv rögzítette azt, amit a szerkesztett változat nem. Csepelnek, pontosabban szólva a csepeli Weiss Manfréd Acél- és Fémműveknek, mely üzem az első világháború idején az Osztrák–Magyar Monarchia második legnagyobb hadiüzeme volt, húsvéthétfőn dolgozni kellett. Ezt mindenképpen „el kellett intézni” a hadügynek. A húsvéti munkaszünet ez esetben sem volt olyan fontos.

Nem úgy május 1-je méltó köszöntése! „*A vörös május elseje igazi örömnépe lesz a proletariátusnak. Boldog öröme gyul ki minden proletár arca, hiszen igazi szabaddulásának első állomását éri el s ha mutatkoznak is nehézségek még a jövőre, ezen a május elsején félre teszünk minden aggodalmat, hogy zavartalanul engedhessük át magunkat az elnyomott proletariátus felszabadulása első ünnepének, örömeinek.*” – ígérte a *Vörös Újság* (már említett) április 20-i, húsvéti számában *Népmulatságok május elsején* című cikkében.³¹ S hogy a siker biztos legyen, két nappal korábban, a Forradalmi Kormányzótanács már szintén említett nagypénteki ülésén úgy határozott, hogy jóváhagyja Szamuely Tibor, a május 1-jei ünnepek rendezésével megbízott népbiztosnak azon kérését, „... *hogy a Kormányzótanács az ünnepség költségeinek fedezésére 4 milliós keretben adjon felhatalmazást.*” Legalábbis erről olvashatunk a Forradalmi Kormányzótanács április 18-i jegyzőkönyvének szerkesztett változatában.³² Továbbá arról, hogy – egyfelől – a kérés jóváhagyására „*Kunfi Zsigmond, Böhm Vilmos, majd ismét Szamuely Tibor népbiztos felszólalása után...*” került sor,³³ másfelől a Kormányzótanács

„A költségeket a pénzügyi tárca terhére...” engedélyezte.³⁴ Az április 18-i ülésről készült gyorsírói jegyzőkönyvből azonban még egyéb érdekes részletek is kiderülnek.

„Szamuely: Május elsejére vonatkozólag pénz szükséges. Kétszázötvenezer korona kevés. A munkabéreket ebből kifizethetjük. A koronázási ünnepség [Szamuely Tibor, több mint valószínű, az 1916-os koronázásra, Károly és Zita trónra lépésére gondolt.] 32 millió koronába került! A tervezetek szerint tízmillióba került volna ez. Lehűtötte az összes tervet és lealkudta négymillió koronára, a valóságban sokkal kevesebbre, mert a faanyag 75 százaléka visszatérül majd. Kéri a Forradalmi Kormányzótanács jóváhagyását, hogy négymillió keretben adjon felhatalmazást.

Kunfi: Még ebben a formában is nagy aggodalma van, hogy ilyen horribilis összeget elköltsünk.

Szamuely: Vácsolja a májusi tervet.

Böhm: Nagyon fontosnak tartja, hogy olyan legyen.

Kunfi: A falu és a parasztság ettől a diktatúrától nem sokat kapott. Gondolni kell azzal, hogy a parasztnak mit lehessen adni. Nem lehetne-e bizonyos közszükségleti cikkeket juttatni a parasztoznak?

Szamuely: A katonáknak dohányt kell küldeni.

Rónai: [Rónai Zoltán, igazságügyi népbiztos] Májusi ünnepeket kell tartani a falvakban.

Garbai: Hozzájárul a Kormányzótanács, a négymillió koronás keretben mozgó költségvetést tudomásul veszi és a költségeket engedélyezi a pénzügyi tárca terhére.”³⁵

Azaz a Forradalmi Kormányzótanács jóváhagyta a négymillió koronás költségkeretet, de ezzel nem mindenki értett egyet. A vezetés egyik oszlopos tagja, Kunfi Zsigmond sokallotta a négymillió keretet, illetve helytelenítette a diktatúra vidékpolitikáját, ám véleményével egyedül maradt. Rónai Zoltán pedig – kinek neve a másik jegyzőkönyvben, a vita kapcsán, még csak említésre sem került – a falvakban is május 1-i ünnepségeket javasolt, ám ezzel a javaslattal a Kormányzótanács szintén nem foglalkozott. Mi több, Szamuely Tibor katonákat segíteni akaró felvetése sem talált támogatásra. A Forradalmi Kormányzótanács – láthattuk – csak és kizárólag Szamuely pénzre vonatkozó javaslatával foglalkozott érdemben, illetve erre adta áldását, másra nem. S hogyan sikerült ezek után, illetve az első „vörös húsvét” után az első forradalmi május 1-je?

(Május 1-e köszöntése 1919-ben) Rendkívül jól! A diktatúra látványos sikert ért el. „Hatszáz ezer proletár vonult fel a vörös Budapest utcáin” – olvashatjuk a *Vörös Újság* 1919. május 3-i számában, *A proletárforradalom májusi ünnepe* címet viselő cikkben, a Budapesten tartott május elsejei ünnepségek kapcsán.³⁶ Ugyanezen cikkből megtudhatjuk azt is, hogy a fővárosban a munka ünnepének tiszteletére számos ünnepi rendezvényt tartottak, sőt – legalábbis a *Vörös Újság* szerint – „A legkisebb mellékutca mind egyik házacskája csakugy, mint a nagy körutak képe magán viselte az ünnepség hangulatát és külső díszét.”³⁷ Ez így azért erős túlzás volt, ahogyan túlzó a bolsevik napilap azon megállapítása is, miszerint „Emberemlékezet óta Budapest ilyen szépen még nem volt feldisztve.”³⁸ Az viszont biztos, hogy a külsőségekre adott a Tanácsköztársaság vezetése, továbbá mindent megettek, hogy május 1-je mindenütt emlékezetes maradjon.

Ami a május 1-i budapesti történéseket illeti: a fővárosi ünnepségek május 1-jén a hajnali, reggeli órákban zenés ébresztőkkel és gyülekezésekkel kezdődtek. „Enyhe fényű, friss koratavaszi napra ébredt Budapest proletariátusa az idei május 1-én. Reggel negyedhat óraker nyolc katonazenekar és kétszáz színházi zenész az Internacionále és a Marseillaise hangjaival járta be az egész várost. A nagy napra koránkelt proletárok ablakai kinyitlak s megjelentek az első derűs, öröms arcok az üde májusi hajnalban.

A zenés ébresztő egyszeriben felvillanyozott mindenkit. Röviddel hét óra után a főváros huszonnyolc gyülekezési helyén már megkezdődött a csoportosulás. – legalábbis ha hihetünk a *Vörös Újságnak*, illetve *A proletárforradalom májusi ünnepe* címet viselő írásműnek.³⁹ Mely írásmű a budapesti rendezvények kapcsán azt sem mulasztotta el megemlíteni: „*A gyülekezés mindenhol kiváló rendben történt meg. A menetek kialakulása körül nem fordult elő semmi zavar s a május elsejei felvonulás a rend és szervezettség szivderítő tudatával indult meg.*”⁴⁰

A gyülekezést követően egyébként a fővárosi ünnepi program első eseménye az Andrassy úti futóverseny volt. A *Vörös Újság* beszámolója szerint: „*Néhány perccel nyolc óra után álltak fel indulásra az Andrassy-uti futóverseny résztvevői. [...] Tizes csapatokban lehetett a versenyre benevezni s csak az a csapat győzhetett, amelynek mindegyik tagja egyszerre érkezett a célhoz. Ha egyik lemaradt, akkor a többinek is lassítani kellett a tempót, hogy a csapat együtt legyen. Harmincnál több csapat állott fel a versenyre, az együvé tartozókat részint dresszük szineiről, részint mellükre akasztott számokról lehetett felismerni. [...] Kürtjelzés adta meg a jelt az indulásra, a versenyzők kiugrottak, eleinte még egymás mögött futottak rendben az egy csapatba tartozók [tartozók], de utóbb már összekeverődtek, gomolyogtak a két oldalt hangosan buzditó nézőközönség között. [...] A beérkezett csapatok közül az öt első részesült díjazásban, még pedig a következő sorrendben: első lett a Munkás Testező Egyesület egyik csapata, második a Ferencvárosi Torna Club csapata, a harmadik a Munkás Testezők második csapata, negyedik a Magyar Testgyakorlók Köre és ötödik az Óbudai Torna Egyesület csapata.*”⁴¹ Nem mellesleg a futóversenyt követően az Andrassy út egy felvonulásnak is színhelye volt. A *Vörös Újság* tudósítása szerint az Andrassy úton „*Kilenc óra után alig néhány perccel kezdődött a munkásság felvonulása és szakadatlanul tartott déli egy óráig.*”⁴² „*A Károly-körutról, a Váci-körutról, az Andrassy-utba torlódó nagyobb utcákból zárt, rendezett sorokban egyre tódult a hatalmas néptömeg, kettes, sőt sokhelyütt hármas sorok hömpölyögtek egymás mellett, az emberösvénnyel szegélyezett széles uttesten.*” – olvashatjuk.⁴³ Egyébiránt a felvonulást követően „*...még órák múltán is hatalmas tömeg lepté el az Andrassy-utat. Késő délutánig ezernyi-ezer ember hullámozott...*” – legalábbis ha hitelt adunk a bolsevik napilap beszámolójának.⁴⁴

A május 1-i budapesti ünnepi rendezvények másik fontos helyszíne a Vérmező volt. A *Vörös Újság* úgy tudta, hogy erre a budai helyszínre „*Már tíz óra előtt érkeztek a felvonuló sokaságok.*”⁴⁵ A kommunista napilap állítása szerint „*Egész Buda és Óbuda proletársága özönlött ide, tömött nyolcas és tizes sorokban.*”⁴⁶ Az ünneplők dalárdák és zenekarok kíséretében, „*...zászlókkal és jelzőtáblákkal érkeztek.*”⁴⁷ Dél előtt „*Tíz óra után már felvonultak az összes csoportok, zászlók, virágok, piros jelvények, szallagok és kokárdák és pirosuló arcok tengere hullámozott a nagy térségen, melyet a magasabb uttestről a nézők ezrei gyűrűztek körül, a Vérmező pereméről.*”⁴⁸ Ezt követően szónokok jelentek meg, hogy méltassák május 1-je jelentőségét. A *Vörös Újság* információja szerint „*Migray József, Kőrösi Sándor, Farkas István, Kocsis Sándor, Mihók és más elvtársak beszéltek...*”⁴⁹ s „*A beszédeket nagy figyelemmel és tetszéssel hallgatták.*”⁵⁰ A beszédekét követően „*...az összes színpadokon a különféle előadások és más szórakoztató műtávirányok.*”⁵¹ gondoskodtak a jó hangulatról. Így aztán „*A Vérmezőn késő estig hullámozott a sok ezernyi tömeg.*”⁵²

Nagy volt a nyüzgés a Városligetben is. *A proletárforradalom májusi ünnepe* címet viselő cikkben a Városligetben történekről többek közt ezt olvashatjuk: „*Délután 9 órától [valójában délelőtt 9 órától] kezdve mint végtelen folyam ontotta a város a proletártömegeket a Városliget zöld térségeire. Orgonavirágok, viruló bokrok, a tavasz minden*

szépsége fogadta az ünneplő proletárokat. A városligeti szórakozóhelyek és vendéglők is vörös diszt öltöttek, az öröm pirossága ömlött el a ligeten. Az Andrásy-utrol torkoló emberhullámok szíjjelfolytak a hatalmas ligetben. [...] Késő déltájt még mindig tartott a tömegek érkezése s a Városliget vörösbibora a minden oldalról való zászlós tömegekkel minden eddigti meghaladó hatalmasan mozgalmas képet nyújtott. [...] A szónoklatok délben kezdődtek, amikor rendben elhelyezkedtek a tömegek.”⁵³ A szónoklatok közül a legfontosabb kétségkívül Landler Jenő népbiztos beszéde volt. A *Vörös Újság* hosszan idézett is Landlertől, aki – más gondolatok mellett – így lelkesítette az ünneplőket: „*Én azt mondom, ne kételkedjete, ne gáncoskodjate, ne féljete! Ez a mostani nagy Vörös Május mghozza [meghozza] a proletárföltámadást.*”⁵⁴

A városligeti „banzáj” mellett zajlottak az események a Népligetben is. A *Vörös Újság* május elsejéről szóló cikkében a Népligetbe szervezett ünnepség kapcsán, többek közt, ezt olvashatjuk: „*Tíz és tizenegy óra felé gyülekeztek mindazok, akiknek a Népliget volt a menetcéljuk. A IX. kerület munkássága a Calvin-, Bakáts- és Baráros téren [vagyis inkább Boráros téren] gyülekezett és onnan a Muzeum-köruton, a Károly-köruton, Andrásy-uton, Stefánia-uton és a Hungária-uton végig menetelve eljutott a Népliget délnyugati részére, ahol rezesbandák és vonóshangszerek ütemei mellett köszöntötték őket az ottevők. Az erzsébetfalvaiak gyülekezési helye a Közvágóhidnál és a marhavásártérnél volt. Ezeknek utvonalai gyanánt a rendezőség a Mester-utcát, Ráday-utcát, Calvin-tért, Muzeum-körutat, Károly-körutat, Andrásy-utat, Stefánia-utat és Hungária-utat jelölte ki. Körülbelül félket-tő volt, amikor ez a hatalmas menet a Népliget középső részén megállapodhatott.*”⁵⁵ A Népligetbe tartottak a csepeli munkások is, kik „...a volt Laudon-laktanya gyakorlótéren gyülekeztek és körülbelül ugyanazon az uton meneteltek végig, mint az erzsébetfalvaiak és ugyancsak a Népliget középső részére érkeztek.”⁵⁶ Más csoportok célja is a Népliget volt. Például „*Kispest, Szentlőrinc ipari munkássága a szentlőrinci vasut végállomásánál és az Orczy- és Üllői-ut keresztezésénél délben indultak el, végig az Üllői-uton, Calvin-téren, Muzeum-köruton, ugyanolyan irányban, mint a csepeliek és körülbelül három óra felé érkeztek a Népliget északnyugati részébe.*”⁵⁷ Végül pedig ott volt a X. kerületi munkás, mely „...a Mázsa-térről, a Martinovics-térről és a Szent László-térről indult el a Kőbányai-ut, a Baross-utca és József-körut irányába, és a Hungária-köruton befordulva eljutott a Népliget északi részéhez.”⁵⁸ A Népligetben aztán „*A mint klerkeztek az elvtársak, nyomban kisebb csoportokban feloszlottak, ki az ebédjét fogyasztotta el, ki a szórakozó-helyeket kereste föl.*”⁵⁹ „*A fiatalok nem sokat törődtek a pihenéssel, a szórakozó helyek, különösen a tánc üdítették őket. A mikor ebbe is belefáradtak csak akkor szedték elő a május elsejei elemóziát.*” – állította a kommunista napilap.⁶⁰ Természetesen a hétköznapi szórakozás mellett a „politikai cirkusz” sem maradt el. Május 1-jén délután „*Félnegy óra felé a Népliget közép részén felállított pódiumon már egybegyültek az ünnep szónokai; a tánc, a játék és a szórakozás abbamaradt egy kis időre, hogy a nap jelentőségét magyarázó szónokokat meghallgassák.*”⁶¹

Végül, de nem utolsósorban, május 1-e kiemelt budapesti helyszínei közül ott volt a Margitsziget. „*A Margitsziget a gyermekeké – ez volt a mai nap programjában. És több mint tízezer proletárgyermek felejtette el egy napra a nagy pesti bérkaszányák nyomasz-tó levegőtlenységét és tömlőcös sívárságát.*” – lelkendezett a *Vörös Újság*.⁶² Mely napilap arról sem mulasztott el beszámolni: „*A délelőtti órákban felnöttek kíséretében mehettek a kicsinyek a szigetre, egy órától kezdve pedig a Munkások Gyermekebarát Egyesületének csoportjai vonultak fel zászlósan, jelzőtáblákkal, mindvégig hangosan, vidáman és ének-szóval.*”⁶³ Ami a gyermekeknek szóló programokat illeti, csupán néhány példa: „*Az első öröm már a sziget elején éri a gyermekeket, ahol is mindenki fehér buzalisztból készült*

*kicsiny cipót és cukrászsüteményt kap. [...] A szabad színpadon az Ifjuszínészek lépnek fel, most éppen két bohóc mókázik és a gyerekek hangos kiabálással figyelmeztetik a kedveltebbet a másik gáncsvetéseire. Az egyes játszótérek és bódék előtt tréfás festmények mutatják be, hogy mi történik belül. Elöl mindjárt tréfás futóverseny, utána mozgórúd, amelyről egymásután bukfenceznek a homokba az ügyetlenebbek. A másik helyütt tréfás kifliverseny. A kifeszített dróton függenek a sóskiflik, mindegyik előtt egy gyermek áll hátrakötött kézzel s az adott jelre megindul az ágaskodás, ugrándozás a kifli után.*⁶⁴

Természetesen az előbb említett helyszíneken, eseményeken, illetve ünnepi programokon kívül más fontos dolgok is történtek Budapesten 1919. május 1-jén. A *Népszava* május 3-án napvilágot látott, *A magyar proletárság piros májusa* címet viselő ünnepi beszámolójában többek közt ezt olvashatjuk: „A fővárosi kaszárnyákba is bevonult a piros május. Ahol azelőtt gépfegyverek leselkedtek a májusi tüntető munkásságra, ott most a forradalmi proletárság harci dalaitól zengett minden. A parancsnokok beszédet intéztek a vörös katonákhoz, akik elszánt harci kedvvel éltették a proletárdiktatúrát és a kommunista államot.”⁶⁵ A katonai ünnepségek mellett ünnepeltek a színházak is. A Belvárosi Színházban például „...az Internacionálevall kezdtek az előadást...”⁶⁶ de „Szines és meleg keretben ünnepelte meg május elsejét a Madách-Színház.”⁶⁷ A Madáchban „Az ünnepi előadást az ifjuzénészek ének- és zenekara által előadott Internacionále vezette be. Ezután Gaál Béla és Bánhidly Ilona mondtak el forradalmi verseket, majd Karinthy Frigyes dramatizált forradalmi költeménye, a »Vérmező« került színre [...] Végül Vitéz Miklós [közlebből meg nem nevezett] nagyhatású szomorujátékát játszották el.” – legalábbis ha hihetünk a *Népszava* ünnepi beszámolójának,⁶⁸ mely egyébként jó néhány más, a május 1-jei ünnephez kapcsolódó színházi programról is tájékoztatást nyújtott, illetve általában szólt valamennyi fontosabb fővárosi ünnepi eseményekről. A *Népszava* megemlékezett a már említett margitszigeti programokról, a Vérmezőn, a Városligetben, a Népligetben történekről éppúgy, mint a talán leglátványosabb programról, az esti tűzijátékról, melyet a kommunista (kommunistává vált) napilap a következőképpen interpretált: „A Gellért-szoborra támaszkodó orszop vörös fáklák fényében uszott. A fáklák füstje misztikus komorsággal szállt az ég felé és olykor-olykor félhomályba burkolta a vörös obeliszket. Azután a Citadellán megkezdődött a tűzijáték. A magasba főlésző petárdák a levegőben ezer színre és formára robbantak szét és itt is a vörös volt az uralkodó szín.”⁶⁹

Nem mellesleg 1919. május 1-e nem csupán a fővárosban volt látványos, emlékezetes, de vidéken is. „A hozzánk érkező jelentések szerint az ország szabad területén [értsd: ahol a Tanácsköztársaság volt hatalmon] mindenfelé nagy forradalmi lelkesedéssel ünnepelték meg az idej nagy május első napját.” – olvashatjuk a *Népszava* május 4-i számában, a *Május elseje vidéken* címet viselő írásban.⁷⁰ A korábbi szociáldemokrata napilap értesülése szerint a fővároshoz közeli „Vácon a fölvonuláson 40.000 ember vett részt.”⁷¹ Nagy ünnepséggé volt a Budapest melletti Kispesten is. A *Népszava* úgy tudta, hogy „Kispest szervezett munkásságának tulnyomó része már kora reggel a fővárosba vonult, mindamelllett a helyi fölvonulásban is mintegy 15.000 ember vett részt.”⁷² Egy másik főváros melletti település, „Rákocsaba feledhetetlen fényel ünnepelte meg május elsejét. Minden házon vörös zászló, minden ablakban vörös dísz volt.” – legalábbis ha hihetünk a *Népszava* *Május elseje vidéken* címet viselő beszámolójának.⁷³ Mely beszámoló egyébként – Kispest és Rákocsaba mellett – jó néhány más vidéki helyszínt, illetve vidéki ünnepséget is megemlít. Például Fótot, illetve azt, hogy „A fóthi [fóti] elvtársak impozánsan ünnepeltek.”⁷⁴ Ugyancsak megemlíti Kaposvárt, ahol a város „...szervezett munkássága nagyszabású ünnepet rendezett május 1-én.”;⁷⁵ Ceglédet, ahol „...május elsején reggel 9 órakor valamennyi szakszervezet, továbbá a

jelenlévő vörös haderők gyalogsága, lovassága, tüzérsége és trénje impozáns fölvonulást tartott.”⁷⁶ vagy épp Nagykanizsát, ahol „...reggel 6 órakor kezdődött és a késő esti órákba nyult május 1-ének megünneplése.”⁷⁷ Nem beszélve Salgótarjánról, ahol „...május elsején mintegy 10.000 ember vonult föl.”⁷⁸ A Népszava szerint jól sikerült a győri ünnepség is. Ez utóbbi helyszínen, 1919. május 1-én „Délelőtt valamennyi szakszervezet külön ünnepségeket tartott, délután pedig mintegy 15.000 főnyi férfi és nőmunkás népgyűlésre vonult föl zeneszóval és vörös lobogókkal a vörös diszbe öltözött várososon végig.”⁷⁹ „Ezeken kívül – a jelentések szerint – lelkes és nagyméretű májusi ünnepségeket tartottak Szombathelyen, Dombóváron, Szekszárdon...”⁸⁰ s jó néhány más vidéki településen is.

Ami a városoknál kisebb településeket illeti, a ma Budapesthez tartozó Rákoscсаba 1919-ben önálló település volt, de nem városnak, hanem csupán nagyközségnek számított.⁸¹ Nem volt városi rangja, ekkor még, az 1922-ben várossá lett, majd 1950-ben Budapesthez csatolt Kispestnek, ahogyan az ugyanabban az esztendőben, 1922-ben városi rangot szerzett Salgótarjánnak sem.⁸² A mezővárosias Dombóvár is csak 1970-től számít „valódi” városnak, Fót pedig csupán 2004-től.⁸³ Az említett öt település mellett a korábbi szociáldemokrata újság a május 1-jét ünneplő községek közül név szerint többet is megemlít. Megemlíti például a ma Dunakeszihez tartozó, de 1919-ben önálló településnek számító Alagot, az 1977-ben várossá vált Dunakeszit és az 1993-ban városi rangot nyert Kecel községet. „Dunakeszi és Alag proletársága 5000 főnyi tömeggel tartotta ünnepi fölvonulását. Előbb Dunakeszin, majd Alagon volt gyűlés, ahol Liptay, Farkas és Szabó elvtársak beszéltek. [...] Kecel község népe lelkesen ünnepelte május elsejét.” – olvashatjuk.⁸⁴ Mindezekben felül több más község neve is felmerül még a cikkben, ám ha egészében nézzük, akkor 1919-ben május 1-jét mégis inkább Budapest és a vidéki városok, s nem annyira a községek, falvak ünnepelték. Rónai Zoltán javaslatából, azaz, hogy ország-szerte, a falvakban is, szervezzenek május 1-én ünnepségeket – politikai támogatás híján – semmi nem lett. Igaz a ceglédi felvonulással kapcsolatosan a Népszava megemlíti: „A fölvonulásban a környék földművesei még a távoli falvakból is igen nagy számmal voltak képviselve.”⁸⁵ illetőleg a Szombathelyen, Dombóváron és Szekszárdon, „...ahol 8–10.000 ember vonult föl a szomszédos községek képviselőiben megjelent lovasbandériumok részvételével...” zajlott a fölvonulás;⁸⁶ ám az összképen, 1919. május 1-jének városias jellegén még ez sem igazán változtatott.

Az összképhez hozzátartozik az is, hogy a proletárdiktatúra 1919. április végén, május elején igencsak szorongatott katonai helyzetben volt, mivel, mint arról már szó esett, a románok és a csehszlovákok egyaránt támadtak minket. Ám ennek ellenére a vezetés oly nagyszabású ünnepségsorozatot szervezett, oly nagy tömegeket mozgósított, ami még békeidőben is figyelemre méltó. Ahhoz persze, hogy a mozgósítás eredményes legyen, kellett az is, hogy május első napján munkaszünet legyen. Részben az ünnepi szervezéssel, de még inkább a balos ideológiával függött össze a Forradalmi Kormányzótanács 1919. május 1-én közzétett LXXX. számú rendelete, melynek értelmében: „A Magyarországi Tanácsköztársaság május 1-ét, a világ forradalmi proletariátusa nemzetközi egységének emléknapját, a proletárállam ünnepévé avatja. E napon minden munka szünetel. Budapest, 1919. április 30.”⁸⁷

Más kérdés, hogy volt viszont egy olyan lépés, melyet a kommunista hatalom nem volt hajlandó megtenni még a nagy ünnep kedvéért sem: nem voltak hajlandók kifizetni a munkásokat. Mert igaz ugyan, hogy május 1-je 1919-ben a Forradalmi Kormányzótanács már szintúgy említett LXXX. számú rendelete nyomán munkaszüneti nappá vált, de azt már nem tisztázta a vezetés, hogy május első napja fizetett munkaszüneti

nap-e vagy sem. Ez a kérdés függőben maradt. Igaz, nem sokáig! Nagyjából két héttel a május 1-i ünnepek után, 1919. május 13-án a Forradalmi Kormányzótanács Gazdasági Bizottsága döntött a pénz kérdésében. Mégpedig úgy, hogy május 1-je nem fizetett ünnep. „*Bajáki Ferenc szociális termelési népbiztos kérdést intéz az iránt, hogy május elsejére munkabért meg kell-e fizetni vagy sem. Szóló utasítást adott arra, hogy ne fizessék e napra a munkabért, mert május elsejét a munkások önként ünneplik.* [A bizottság részéről] *Tudomásul szolgál*” – olvashatjuk a Forradalmi Kormányzótanács Gazdasági Bizottságának május 13-i üléséről készült jegyzőkönyvben. Magyarán a testület nem tartott szükségesnek további intézkedést, illetve elfogadta azt a (meglehetősen sajtóságos) érvelést, hogy a munkások önként ünnepeltek május 1-én, ezért aztán pénz sem jár nekik arra a napra.⁸⁸ A történethez hozzátartozik, hogy a későbbiekben már nem fordult elő ilyesfajta ostoba kicsinyesség. A második világháború után, miután május 1-je immáron végképp munkaszüneti nappá vált, semelyik kormány, semelyik vezetés, még a Magyar Dolgozók Pártja, sőt, Rákosi Mátyás kormánya sem merete azt mondani, hogy pont a munka ünnepét nem fizeti ki a munkavállalóknak. Ez a fajta hozzáállás csak 1919-ben volt jellemző, később szerencsére már nem.

Ami viszont 1919-ben is és később is jellemző volt, leginkább a szélsőséges diktatúrákra, az a személyi kultusz. A politikusoknak az a fajta kierőszakolt istenítése, mely ünnepeken és hétköznapiakon egyaránt jelentkezett, s mely a jobb érzésű emberekben visszatetszést szült. A személyi kultuszra 1919-ből most csupán egyetlen példa: 1919. május 1-én történt, hogy egy Budapest melletti község, Erzsébetfalva Lenin tiszteletére felvette a Leninváros nevet. „*Erzsébetfalva városnak folyó évi május hó 1-én megtartott népgyűlésen egyhangulag hozott azt a határozatát, mellyel kimondotta, hogy eddigi elnevezése helyett a város nevét »Leninváros«-ra változtatja, jóváhagyólag tudomásul vettem. Ezen elhatározásomat az arra illetékes tényezőkkel egyidejűleg közlöttem.*” – olvashatjuk abban az üzenetben, melyet a Magyar Tanácsköztársaság Belügyi Népbiztossága küldött Erzsébetfalva Intézőbizottságának 1919. május 9-én.⁸⁹ Az, hogy mindeközben a névadó még élt, sőt aktívan irányította Szovjet-Oroszországot, nemigen zavarta sem Leninváros vezetését, sem a Belügyi Népbiztosságot.

A személyi kultusz mellett voltak más dolgok is, melyek később, 1945, illetve az 1947–48-as kommunista fordulat után jellemzőek voltak, de már 1919-ben látunk rá példát. Például a „létező szocializmusban” általános gyakorlat volt, hogy ünnepi alkalmakkor vagy épp egy vezető születésnapja, halála kapcsán a szélsőbaloldali diktatúrák irányítói, illetve a „Béketábor” országainak vezető testületei a nyilvánosság előtt „megható” üzeneteket váltottak egymásnak. Az üzenetek többnyire formaságok voltak: szólalomok a „népek barátságáról”, a „szocialista testvériségről”, arról, hogy „éljen”, „virágozzék” az adott ország, esetleg sok sikert kívántak az állam elsősorú elvtársának a „nemes küzdelemhez”, részvételet nyilvánítottak a „lánglelkű vezér” halála kapcsán, s így tovább. Ami viszont nem, illetve nem csupán formalitás volt, az az, hogy konkrétan ki, kik üzentek. Amennyiben például egy magas rangú szovjet elvtárs vagy épp maga a „Nagy Testvér” Lenin, később Sztálin, Hruscsov, Brezsnyev küldött személyes üzenetet, az óriási megtiszteltetésnek számított. Am ha „csupán” egy vezető testület nevében juttattak el pozitív tartalmú üzenetet, az már kevésbé volt megtisztelő, sőt adott esetben jelzésértékkel is bírt a közvélemény felé, hogy „csak” egy testület üzent. Az 1952-es esztendő egyik „feledhetetlen eseményéhez”, Rákosi Mátyás nagy pompával ünnepelte 60. születésnapjához például Sztálin *nem* gratulált személyesen. Csupán a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága üdvözölte Rákosi Mátyást születésnapja alkalmából, ami az adott körülmények bizony kínos volt idehaza.⁹⁰

1919-ben, illetve 1919. május 1-jén azonban némiképp más volt a helyzet. Igaz, maga a „nagy Lenin” nem küldött üzenetet május 1-je okán. Ugyanakkor egy másik magas rangú szovjet elvtárs, a külügyekért felelős Csicserin igen meleg hangú táviratot küldött. Csicserin táviratában, melyet *Csicserin üdvözlése az ünneplő proletariátusnak* címmel tett közzé a *Vörös Újság*, többek közt, ez állt:

„Moszkva, május 1. (A Magyar Távirati Iroda szikratávirata.)

Magyarország és Bajorország munkásnépeinek legmelegebb testvéri üdvöletünket küldjük május 1-én, a munkások nemzetközi testvériesülésének, valamint a tőke és minden elnyomás ellen folytatott nemzetközi küzdelemnek nagy világünnepén.

Az idei májusi ünnep alkalmából különösen örömteljesen üdvözljük Magyarországot és Bajorországot hősiességgel küzdő munkásnépét, amely előőrsi harcot folytat a dolgozók nemzetközi testvériesüléséért folytatott küzdelemben és a munka felszabadításáért folyó nagy világháborúban.

Keblünket öröm dagasztja a gigantikusan a magasba törő forradalmi proletármozgalmak láttára, a mely napról-napra újabb diadalokat arat és rohamlépésben halad előre a rövidesen várható győzelem útján.

[...]

A győzelem biztos tudatában haladunk feltartóztathatatlanul előre. A végleges győzelem napja már közel van.

Ezekkel a felemelő érzelmekkel üljük meg a munka ezidei nagy ünnepnapját, tökéletesen egybeforvva forradalmi proletár gondolatainkban magyarországi és bajorországi fegyvertársainkkal.

Az orosz szovjetkormány külügyi népbiztosa: Csicserin.”⁹¹

Csicserin távirata mellett két másik külföldi szikratáviratot is kaptunk ekkortájt. Mégpedig Ukrajnából. Az egyik távirat – legalábbis a *Népszava* állítása szerint – arról szól, hogy „...az ukrán hajózási munkások május elseje alkalmából üdvözlik a Magyar Tanácsköztársaság munkásnépét.”⁹² A másik (fontosabb) táviratot pedig az ukrán vezetés küldte hazánkunk és a Bajor Tanácsköztársaságnak, május 1-je alkalmából. Ez – egyebek mellett – a következőket tartalmazta:

„Mindenképp!

A forradalmi proletárság ünnepnapján, május 1-én, az ukrán szocialista szovjetköztársaság forró testvéri üdvözlését küldi a szovjetköztársaságoknak és az egész világ munkásainak és parasztjainak.

[...]

Különösen forró üdvözlésünket küldjük az ifjú magyar szocialista szovjetköztársaságnak, mely a proletárforradalmat a kizsákmányolás kellős közepén szervezte, a bajor szocialista szovjetköztársaságnak, mely a proletárfelkelés lángját a nyugati nagy imperialista államokhoz hozta közel. Szilárd meggyőződésünk, hogy nem telik el sok idő, hogy a szovjetköztársaságok vörös seregei egyesülnek

Védelmessé tegyék meg területeket az imperialisták és saját tőkésük és földesurak támadása ellen, kik vissza akarják állítani a régi hatalmat, kizsákmányolást, erőszakot és nemzeti viszályt.

[...]

Éljen a szovjetek világszövetsége! Éljen május 1-je!

Petrovszkij,

a szovjetek

központi végrehajtó-bizottságának elnöke.

Rakovszkij,

a népbiztosok tanácsának elnöke.”⁹³

Végül, de nem utolsósorban 1919. május 1-je kapcsán mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy a *Népszava* aznapi száma az esemény fényét tovább emelendő arról tájékoztatta a közvéleményt, hogy a nagy forradalmi ünnep után, hamarosan egy újabb kommunista ünnep várható Budapesten. „*A Nemzetközi Szocialista Föderáció Marx Károly születésnapjának 101-ik évfordulója alkalmából május 5-én, hétfőn délelőtt pont 10 órai kezdettel nagyszabású nemzetközi Marx-ünnepélyt rendez a Városi Színházban. Az ünnepi szónokok a Magyar Kormányzótanács [vagyis inkább a Forradalmi Kormányzótanács] részéről: Garbai Sándor, Kun Béla, Kunfi Zsigmond, Pór Ernő és még többen.*” – olvashatjuk.⁹⁴ A korábbi szociáldemokrata napilap azt sem mulasztotta el megemlíteni, hogy a tervek szerint: „*Az ünnepélyen a nevezettek [vagyis Garbai Sándoron, Kun Bélán, Kunfi Zsigmondon és Pór Ernőn] kívül a Nemzetközi Szocialista Föderációhoz tartozó összes pártfrakciók küldöttei fognak beszélni magyar, orosz, német, francia, angol, olasz, cseh, tót, román, szerb, török, görög, bolgár stb. nyelveken.*”⁹⁵ A tervezett ünnepség kapcsán persze nem csupán a politika volt napirenden. A kultúrának, a művészetnek is komoly szerepet szántak. „*Az ünnepély művészi része méltón fogja kiegészíteni a nagy nemzetközi testvériesülés eme manifesztaióját.*” – ígérte a *Népszava*.⁹⁶ Mit jelentett ez? A tervek szerint: „*Tango Égítő főzeneigazgató vezetésével a Nemzeti Operaház teljes zenekara elő fogja adni Rossini »Tell Vilmos« nyitányát, továbbá Beethoven halhatatlan szépségű »Eroica«-szimfóniáját. M. Medek Anna, az Operaház kiváló magánénekesnője, elénekli Weber »Oberon« című operájából a híres »Oceán«-áriát.*”⁹⁷ Nem mellékesen: „*A zenei rész nyilvános főpróbáját vasárnap, május 4-én délelőtt 1/2 12 órakor tartják meg mérsékelt helyárák mellett. Az ünnepély tiszta jövedelme a budapesti Marx-szoboralap céljaira fog szolgálni.*” – a *Népszava* legalábbis így tudta.⁹⁸ Más kérdés, hogy ebből az egészből végül semmi nem lett. Közbeszölt ugyanis a történelem.

„– *A Marx-ünnepség elhalasztása.*

A hétfőre tervezett Marx-ünnepség és vasárnapra kitűzött zenei főpróbája elmarad, mert Budapest forradalmi munkássága és vele együtt az ünnepség előadóinak és résztvevőinek nagy része is harcba indul a munkástanács péntek esti határozata szerint. A jegyek árát ott fizetik vissza, ahol megváltották.” – olvashatjuk a *Vörös Újság* 1919. május 4-i számának (II. évfolyam, 73. szám) hatodik oldalán. Egyet előre lapozva, az ötödik oldalán, pedig egy mozgósítási parancsral találkozunk, *Be a Vörös Hadseregbe!* címmel. A Forradalmi Kormányzótanács által kiadott parancs lényegét tekintve arról szól: „*A proletárforradalom megmentésére elrendeljük a proletárság általános mozgósítását. Minden katonailag kiképzett proletár haladéktalanul tartozik frontszolgálatra bevonulni.*”

(*Ünnepeink és hétköznapjaink a proletárhatalom bukását követő hónapokban. Nemzeti gyász 1920. június 4-én*) Más kérdés, hogy az általános mozgósítás sem segített. A kommunista kísérlet így is kudarcot vallott. A bukás után pedig – természetesen – a Tanácsköztársaság szitokszóvá vált. Ahogyan Károlyi Mihály és az őszirózsás forradalom is. A proletárdiktatúrát követően ugyanis sokan az őszirózsás forradalmat, a forradalmat támogató pártokat, illetve személyesen Károlyi Mihályt tették felelőssé a Tanácsköztársaság létrejöttéért, s azokért a szörnyűségekért, melyek a kommunista uralom alatt történtek. Nem volt egészen alaptalan ez az elgondolás, tegyük hozzá gyorsan! Ugyanis 1919 márciusában nem csupán a Berinkey-kormány mondott le, de Károlyi Mihály is félreállt, s ezzel – ténykérdés – megkönnyítette a Forradalmi Kormányzótanács hatalomátvételét. Igaz, az említett hatalomátvétel alapvetően nem Károlyi Mihály magatartásán múlt, továbbá történelmi tény, hogy az elnök 1919 tavaszán nem akart kommunista kormányzást látni, sokkal inkább egy szociáldemokrata kabinet kinevezésében

gondolkodott. Ugyanakkor az is tény, hogy Károlyi nem tiltakozott a bekövetkezett szélsőbaloldali fordulat ellen, hanem az adott helyzetben félreállt, illetve – nem túl karakán módon – belenyugodott abba, hogy „jégre tették”. Azután ott van az MSZDP, mint párt szerepe, illetve a szociáldemokrata pártvezetés történelmi felelőssége. Ténykérdés, hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, 1919 tavaszán, a kritikus pillanatban, nem a demokratikus utat követte. Nem az történt, mint Németországban, ahol a szociáldemokraták 1919-ben szembefordultak a szélsőbaloldali, diktatórikus törekvésekkel, hanem épp az ellenkezője. A hazai szociáldemokrata vezetés, vagy legalábbis a vezetés többsége – évtizedek demokratikus hagyományát semmibe véve – teljes mellszélességgel támogatta a proletárdiktatúra létrehozását, olyannyira, hogy – láthattuk – még pártjuk felszámolásába is belementek.⁹⁹ Mindemellett az viszont már nem igaz, amit a Horthy-korszakban sokan hirdettek, hogy kizárólag erről szólt az „1919-es történet”, vagyis a szélsőbaloldali diktatúráról, az „1918-as társutasokról”; illetve gyakorta előfordult az is, hogy a féligazságokat hamis összeesküvés-elméletekkel toldották meg.¹⁰⁰

Holott az „1919-es történet” – a kommunisták magatartása és az „1918-as társutasok” bünei, gyengeségei mellett – sok egyébről is szólt. Hozzá tartozott például a Tanácsköztársaság bukása nyomán kibontakozó fehérterror, egyes katonai, félkatonai különítmények a vörösterrorra „válaszként” adott, antiszemita színezetet sem nélkülöző bosszúhadjárata, a „vörös változathoz” hasonlóan rengeteg ártatlan áldozattal és szenvedéssel. Ahogyan az „1919-es történethez” tartozott az is, hogy a Tanácsköztársaság bukását követően volt egy rövid (mára már szinte elfeledett) „októbrista intermezzo”. Az 1919. augusztus 1-e és augusztus 6-a között regnáló, Peidl Gyula vezette szociáldemokrata kormány elhatárolódott a proletárdiktatúrától, visszaállította a korábbi köztársaságot, megszüntette a forradalmi törvényszékeket,¹⁰¹ szabadon bocsájtotta a politikai foglyokat,¹⁰² illetve még jó néhány olyan lépést tett, melyeknek a polgári rend helyreállítása volt a célja. Más kérdés, hogy ennek a kormánynak a társadalmi hitele, támogatottsága (nem utolsósorban a proletárdiktatúrában szerepet vállaló szociáldemokrata politikusok miatt) igen csekély volt, mozgástere pedig még csekélyebb. 1919. augusztus 6-án az októberi és a márciusi forradalmat egyaránt elvető katonatisztek és politikusok egy csoportja – a Budapestet, s az ország jelentős részét uraló román hadsereg támogatásával – elkergette a „szakszervezeti kormányt”. Friedrich István korábbi forradalmár, a Károlyi- és a Berinkey-kormány volt államtitkára lett az új kormányfő, aki – immáron harcos ellenforradalmárként – diktatórikus intézkedésektől sem visszariadva igyekezett hatalmát stabilizálni.

Mindezen történésekkel párhuzamosan egy új hatalmi tényező tűnt fel a színen, Horthy Miklós. Horthy, aki politikai karrierjét Szegeden, a Tanácsköztársasággal szemben álló Károlyi Gyula vezette ellenkormány hadügyminisztereként kezdte, az általa létrehozott, illetve vezetett új magyar haderő, a Nemzeti Hadsereg révén 1919 őszétől vált az országos politika megkerülhetetlen szereplőjévé. Igaz, ott voltak még hatalmi tényezőként a hazánkat megszálló idegen hadseregek is. Különösképpen a román hadsereg, mely erejét a Tiszán innen, s a Tisza „mögött” is gyilkosságokkal, rablásokkal, fosztogatásokkal, a polgári lakosság megfélemlítésével párosította. A román hadsereget azonban az antant 1919 őszén visszaparancsolta Budapestről, illetve az ország szívéből, a kiürített területeken pedig fokozatosan a Nemzeti Hadsereg vette át az irányítást.¹⁰³

Természetesen mindenki igyekezett alkalmazkodni a megváltozott helyzethez. Legelőször is a sajtó mutatott „másmilyen arcot”, mint korábban. A korábban a köztársaságot éltető *Pesti Hírlap* 1919. november 1-én, mindenszentek ünnepén, például azzal lepte meg olvasóit, hogy *Királyság vagy köztársaság legyen-e Magyarország?* címmel

négy lapszámon át tartó sorozatot indított a hazánk számára leginkább megfelelő államforma „megtalálása” céljából. Az eredmény – mit tesz a „véletlen” – az lett, hogy számunkra az alkotmányos monarchia a legmegfelelőbb államforma. „Mert ellopták még a modern államformának, a köztársaságnak, hitelét is, amelyben a forradalom első percében sokan naivul hittünk, mikor csak könyvek doktrínáir elméletéből ismertük azt s még nem tapasztaltuk, hogy félművelt országban a csöcselék rémuralmává fajulhat. Szomoru tapasztalatok és higgadt megfontolás után állunk a királyság államformája mellé s tárgyilagos érvekkel indokoljuk ezt.” – olvashatjuk a november 1-i lapszámban, a cikksorozat első részében.¹⁰⁴ A november 5-i lapszámban, a cikksorozat záró részében pedig egyebek mellett arról olvashatunk: „A nagy szétzúllás után keressünk tehát az új magyar alkotmányos királyságban az összekötő kapcsot, erőt, lendületet, hitet és munkakedvet. És keressünk olyan dinasztíát, mely érzésben velünk összeforr, mely egyetlen hivatását és egész üdvösségét a magyarság megerősödésében látja.”¹⁰⁵ Voltak persze más színeváltozások is. Az *Est* például 1919. november 15-i számában, a jobboldali sajtót is „jobbról előzve”, az első oldalon, vezércikkben közölte Horthy Miklós kiáltványát a nemzethez, mely a következőképpen szólt:

„Magyarok!

Közel egy év zúllás után ujjaszületett a magyar haderő és hála a Dunántul nemes népének, megindul Budapest felé.

Fölöttetek hónapokig vörös rongy és idegen nép zászlója lengett. Ezt a gyalázatot hitvány nemzetközi kalandorok és megrontott magyarok hozták reánk. A nemzetrontásnak immár vége van. Az újra ébredt magyarság ereje le fog sujtani minden próbálkozásra, mely építő munkánkat hátráltatni merészelné.

Büszkén és örömmel dobog fel a magyar szív, a merre sastollat lenget a szél és elnémul minden kishitűség, gáncoskodás és nemzetrontás.

Csapataim mindenütt megtartatják és megtartják a rendet.

Mindenkitől fegyelmezett, öntudatos és tettekre kész magatartást követelek meg.

Horthy Miklós s. k.

fővezér.¹⁰⁶

Ami a főváros felé közeledő csapatokat illeti, 1919. november 16-án, pontosan egy évvel a köztársaság ünnepélyes kikiáltása után, sor került a Horthy Miklós vezette Nemzeti Hadsereg ünnepélyes bevonulására, Budapestre. Volt minden! Polgármesteri üdvözlés, díszes felvonulás a városon át, miniszterelnöki fogadás az Országház téren, díszelőadás az Operaházban, s így tovább. Nem beszélve arról, hogy a polgármesteri üdvözlésre válaszul elhangzott Horthy Miklós (máig sokat emlegetett) „bűnös városról” szóló beszéde, melyben a fenyegetés és a béke ígérete egyaránt benne volt.¹⁰⁷ Talán mondani sem kell, hogy a november 16-i bevonulást a sajtó is igen lelkesen kommentálta.¹⁰⁸ Az országos jelentőségű lapok közül egyedül a *Népszava* tartotta távol magát az egyetemes ünnepléstől.¹⁰⁹

Nem melleleg a bevonulás után nem sokkal, 1919. november 24-én megalakult Huszár Károly ún. „koncentrációs kormánya”. Ez néhány hónapon belül immáron a harmadik kabinet volt Magyarországon. Az új kormány legfontosabb törekvése az volt, hogy utat találjon az antanthoz, illetve sikerüljön tárgyalóasztal mellett elérni egy igazságos, vagy legalább igazságosabb békét. Persze az igazságos, vagy akár csak igazságosabb béke elérése 1919 végén eleve nem túl nagy reménnyel kecsegtetett. „Mert nincs többé magyar, csak átkozott. És nincs többé Magyarország, csak Martirok országa. A nemzet küldöttei indulnak már a civilizáció fővárosába. Ahol franciául beszél a béke

angyala. Mit nyujt nekik franciául a béke angyala? Franciául és angolul. Mit nyujt nekik? Pálmaágot? Koporsószeget!” – tette fel a kérdést Gárdonyi Géza 1919. december 25-én napvilágot látott *Karácson-Est 1919-ben* címet viselő írásában.¹¹⁰ A költői kérdésre – Pálmaágra, vagy koporsószege számíthatunk-e? – igen hamar megkaptuk a korántsem költői választ. A magyar béke delegáció Apponyi Albert vezetésével, nem sokkal újév után, 1920. január 5-én utazott el Párizsba. A francia fővárosba érkezvén pedig két dologgal kellett szembesülniük:

1. A környező országok által megszállt területek többsége végleg az utódállamokhoz kerül. Ezzel kapcsolatosan a győztes hatalmak képviselői 1919 nyarára megállapodtak minden fontosabb területi kérdésben.
2. Az antant nem tárgyalni hívta a magyar képviselőket Párizsba, hanem inkább diktálni akartak, illetve ragaszkodtak korábbi döntéseikhez, megállapodásaikhoz, ahogyan ragaszkodtak ahhoz is, hogy Magyarország vesse alá magát a győztesek akaratának.

Igaz, a magyar béke delegáció, különösen annak vezetője Apponyi Albert mindent megtett, hogy a békeszerződés, s ezen belül is főként a kijelölt határok ügyében hazánk számára kedvező változásokat elérjen. Apponyi a szívre ható ékesszólással s az észre ható érvekkel egyaránt próbálta jobb belátásra téríteni a hazánk sorsáról döntő brit, francia és olasz vezetőket, ám ez a törekvés nem járt, nem is igen járhatott sikerrel. 1920 tavaszán volt ugyan némi vita arról, hogy nem kellene-e módosítani mégis a magyar határokat, különösen az olasz miniszterelnök, Francesco Nitti mutatott hajlandóságot a határkérdések újratárgyalására, ám a másik két európai döntéshozó Franciaország és az Egyesült Királyság ebbe nem ment bele. Hazánkknak mindösszesen az jutott, hogy – „nesze semmi fogd meg jól” alapon – megszületett az Alexandre Millerand francia miniszterelnök nevével fémjelzett ún. Millerand-féle kísérőlevél, mely általános formában, minden komolyabb garancia nélkül tett utalást arra, hogy a Népszövetség által a jövőben mód nyílhat az igazságtalan határvonalak megváltoztatására.¹¹¹ Nem mellesleg hazánk helyzetét az is rontotta, hogy a magyar érdekeket mindig is jobban respektáló Amerikai Egyesült Államok 1920-ban már nem volt ott a döntéshozók között. Az USA képviselői ugyanis addigra kivonultak a békefolyamat döntéshozatali mechanizmusából, többek közt azért, mert az amerikaiak nem értékelték egyet korábbi szövetségeseik „győztes mindent visz” politikájával. Az amerikai fenntartások olyannyira erősek voltak, hogy az Egyesült Államok Kongresszusa a trianoni békét nem is ratifikálta. Az USA és Magyarország közt így 1921-ben egy külön békeszerződés kötött, mely – többek közt – kimondta, hogy az Amerikai Egyesült Államok hazánk határai s jó néhány más, a trianoni békeszerződésben Magyarországot hátrányosan érintő rendelkezés tekintetében „semminemű kötelezettséget” nem vállal.¹¹² Magyarán az USA a maga részéről nem ismerte el a korábbi szövetségesei által ránk erőltetett békeszerződés leginkább fontos részeit. Ez volt a háború utáni magyar diplomáciai törekvések egyik első komolyabb sikere. A másik, ennél fontosabb és – ma már tudjuk – tartósabb siker az volt, hogy 1921-ben Magyarország elérte, hogy Sopron és környéke ügyében népszavazást rendezzenek. Erre részint hazánk diplomáciai erőfeszítései nyomán került sor, részint azért, mert komoly fegyveres ellenállás is kibontakozott az ellen, hogy Ausztria birtokba vegye a trianoni békeszerződés nyomán neki ítélt nyugat-magyarországi területet. Az osztrák–magyar konfliktus végül egy olasz közvetítéssel létrejött kompromisszummal ért véget. Magyarország 1921 októberében vállalta, hogy visszaparancsolja az osztrákoknak ellenálló irreguláris magyar csapatokat a nyugati szomszédunknak ítélt területről, cserébe Ausztria beleegyezett abba, hogy népszavazást tartsanak, Sopron és néhány környező település hovatartozásáról. Az említett népszavazásra 1921. december 14–16-án került

sor. A népszavazás jelentős magyar sikert hozott. A szavazásra jogosultak körülbelül kétharmada hazánk mellett döntött, Sopron városa pedig nem sokkal ezután, megkapta a „civitas fidelissima”, azaz a „leghűségesebb város” elnevezést a Nemzetgyűléstől.¹¹³

Az 1920-as történésekhez visszakanyarodva, miközben Franciaországban Magyarország sorsáról tárgyaltak a politikusok és a diplomaták, idehaza történt még néhány igen fontos esemény. 1920. március 1-jén a Nemzetgyűlés Horthy Miklóst Magyarország kormányzójává választotta. A kormányzóválasztás ünnepélyes körülmények között, ugyanakkor a fegyverek árnyékában történt. Néhány nappal később, március 15-én új (a Tanácsköztársaság bukása óta immáron a negyedik) kormány alakult Simonyi-Semadam Sándor vezetésével. Ennek a kormánynak a legfontosabb – nevezük így – „feladata” a ránk erőltetett béke kényszerű elfogadása volt. Ezt a békét persze a magyar társadalom, a magyar nemzet – kényszer ide vagy oda – sohasem fogadta el, illetve sohasem tartotta valódi békének. Olyannyira nem, hogy már a tényleges békekötés előtt megkezdődött a tiltakozás az antant diktátuma ellen. A trianoni békeszerződés elleni tiltakozási hullám egyik első lépése az volt, amiről a *Pesti Napló* 1920. június 4-i számában olvashatunk, nevezetesen, hogy „*A Budapesten tartózkodó menekültek [június 2-án] szerdán d. u. Pest vármegye székházának tanácsstermében Persay Ferenc alispán elnöklésével gyűlést tartottak, amelyen egyhangulag elfogadták dr. Hankó Elemér kolozsmegyei alispán indítványát, hogy a békeszerződés aláírásának napján, e hónap 4-én hangtalan tüntető felvonulást rendeznek az összes menekültek részvételével.*”¹¹⁴ Ezután következett június 3-a, Úrnapja, mely abban az évben egyszerre volt katolikus ünnep, s a nemzeti gyásznapot „előkészítő” szomorú nap. „*Az oltári szentség ünnepére gyülekeztek ma Urnapján a templomokban s a templomok körül az ájtatos hívők s ugyancsak Urnapjára esett a gyászos békeszerződés elleni néma tüntetés első napja is.*” – olvashatjuk a *Budapesti Hírlap*, június 3-ról szóló *A hit ünnepe* címet viselő írásában.¹¹⁵ Nem melleleg június 3-án nem csupán némán tüntettek a közelgő békediktátum ellen. A Területvédő Liga ezen a napon, Budapesten koszorúzásokkal és szónoklatokkal kísért hangos tiltakozó akcióit is tartott.¹¹⁶ S hogy mi történt ezek után 1920. június 4-én?

Ami a legfontosabb: aláírtuk a békeszerződést! Az aktusra Franciaországban, a versailles-i Nagy-Trianon palotában került sor, 1920. június 4-én. A békeszerződés aláírói magyar részről Benárd Agost népjóléti és munkaügyi miniszter és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ, államtitkár voltak. Maga a trianoni békeszerződés 14 részből állt. A békeszerződés második, egyben legfontosabb része rögzítette Magyarország határait. A szerződés értelmében hazánk területe – Horvátország területét nem számítva 282 ezer négyzetkilométerrel – 93 ezer négyzetkilométerre csökkent, lakóinak száma pedig – Horvátország lakosságát nem számítva – 18,2 milliőről 7,6 millióra apadt. A legnagyobb terület és népesség – kétséggkívül – Romániának jutott. A Román Királyság mintegy 103 ezer km² területet kapott, melyen több mint ötmillió kétszáz ezer ember élt. Ám a többi szomszéd sem járt rosszul. Csehszlovákia például több mint 61,5 ezer négyzetkilométernyi területet nyert, három és fél millió lakossal. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság – a korábban társországnak számító 2,6 millió lakosú és 42,5 ezer négyzetkilométernyi területű Horvát-Szlavónország mellett – megkapott még további csaknem 21 ezer négyzetkilométernyi, korábban a Magyar Királysághoz tartozó részt, mely másfélmillió ember otthona volt. Nyugati szomszédunk, Ausztria mintegy 4000 km² területtel gyarapodott, melyen nagyjából 300 ezer ember élt, mi több, még Lengyelországnak és Olaszországnak is jutott némi magyar terület. Lengyelország 589 km² területet nyert, a Tátrától északra fekvő szepességi területeket, melyeken nagyjából 25 ezer ember élt; illetőleg ott volt a korábbi magyar kikötőváros, a 21 km² területű és

körülbelül 50 ezer lakost számláló Fiume, mely – olasz és délszláv hatalmi harcokat, illetve a Fiumei Szabadállam rövid időszakát követően – Olaszország fennhatósága alá került. A szerződésnek persze voltak más fontos részei is. Az ötödik rész például előírta, hogy hazánk csupán 35 000 fős hadsereggel rendelkezhet. Nem mellesleg ez a haderő kizárólag önkéntesekből állhatott, a toborzást megtiltották, ahogyan tilos volt a modern hadviseléshez elengedhetetlen páncélosok, hadihajók, tankok és repülőgépek gyártása, sőt azok vásárlása is. Vagyis az országot nem csupán feldarabolták, de védelmi képességeitől is meg kívánták fosztani.¹¹⁷ Arról nem is beszélve, hogy az utódállamok a fennhatóságuk alá került körülbelül 3,2 milliónyi magyart általában másodrendű állampolgároknak, megtúrt személyeknek tekintették. A kisebbségi lét a magyarság számára leginkább a jogfosztást, a megaláztatást jelentette.

Ami az „ithon maradtakat” illeti, a trianoni tragédia, az ország megcsonkításának traumája az egész társadalmat áthatotta. *„A döbbenetes esemény hatása fájdalmasan tükröződött vissza a főváros képén. Délelőtt tíz óraker megkondultak a harangok, a főváros utcáin megszűnt a vérkeringés, megállott az élet. Az összes bolthelyiségek bezárultak. A villamosok megállottak és a kávéházak és vendéglők ablakai és ajtóit fölé lebobcsátkoztak a vasredők, mintegy elrekesztve ezzel a kárpittal a szörakozásoknak és szelid élvezeteknek szinpadait. A főváros lakossága is részint a templomokban imádkozott az egek urához, részint pedig gyülekezetekben és felvonulásokban vett részt, a hol a fájdalomnak, de egyuttal a büszke dacnak érzetével is tiltakoztak a rajtunk elkövetett erőszak ellen.”* – olvashatjuk a *Budapesti Hírlap* június 4-ről szóló beszámolójában, melynek – aligha véletlenül – *A nemzeti gyász* címet adták.¹¹⁸

Másfajta tiltakozások is voltak. Csupán néhány példa: *„A főváros tanácsa a tegnapi ünnepre való tekintettel, ma tartotta meg rendes tanácsülését, melyet tíz óraker nyitott meg Bódy Tivadar polgármester. A békeszerződés elleni néma tiltakozás jeléül a tanácsülést egy órára felfüggesztették, úgy hogy a tanácskozást csak tizenegy óraker kezdték meg.”* – olvashatjuk a *Pesti Napló* június 4-ről szóló, *Aláírták a békeszerződést* címet viselő cikkében.¹¹⁹ Ugyanitt idézték a Magyar Távirati Iroda egyik jelentését is, mely szerint: *„Az ország minden részéből nap-nap után garmadával érkeznek most is a kormányhoz a tiltakozások a ránk erőszakolt béke ellen mind magánosok és testületek, mind pedig egyes községek és városok részéről.”*¹²⁰ Tiltakozott a Nemzetgyűlés is. Az *Est* beszámolója szerint a békeszerződés aláírásának napján, 1920. június 4-én *„...méltóságteljes ülést tartott.”*¹²¹ Ezen az ülésen *„A nemzetgyűlés tagjai legnagyobbbrészt fekete ruhában jelentek meg és a legmélyebb csendben hallgatták végig Rakovszky István mély hazafiai gyásztól áthatott elnöki enunciacióját, a melyet csak akkor szakított meg a mély meghatottság megnyilvánulása és a viharos tiltakozás, a mikor az elnök arról beszélt, hogy a Magyarországtól elszakított részekről csak ideiglenesen bucsuzunk, mert Magyarország és az elszakított részek örökké egymáshoz fognak tartozni.”*¹²² A társadalom, a Nemzetgyűlés és a főváros tiltakozása mellett – természetesen – megtartották a menekültek két nappal korábban jóváhagyott tiltakozó felvonulását is. Budapesten *„Árpád fejedelem szobra előtt már félkilenc óra tájban gyülekeztek a megszállott területek elüldözött magyarjai. Asszonyok, leányok, gyermekek jöttek el a honatalanná vált családfőkkel, hogy részt vegyenek a tragikus jelentőségű napon rendezett néma tüntetésen.”* – olvashatjuk a *Pesti Napló* (már említett) *Aláírták a békeszerződést* című cikkében.¹²³ Ugyanebből az írásműből – más dolgok mellett – kiderül az is, hogy a gyülekezést követően, *„Féltíz óraker indult el a tüntető menet az Árpád-szobor elől. [...] Zajtalanul, némán, de méltóságteljesen demonstrálva haladt végig az esőverte menet az Andrásy-uton, melynek utcai közönsége nagy megilletődéssel és együttérzéssel*

nézte az igazán megrendítő felvonulást. [...] Tíz óra után néhány perccel érkezett meg a menekültek tüntető tömege a Bazilika épületébe.”¹²⁴ Ezután egy szentmise következett, melyet *Pesti Napló* beszámolója szerint Kovács Kálmán apát celebrált. A mise délelőtt 11 órakor ért véget. Ezt követően: „*A menekültek tüntető tömege közönlött a Bazilika épületéből és a zászlók és jelzőtáblák mögött elhelyezkedve, néma csendben haladt a Vilmos császár-uton, Károly király-uton, a Kossuth Lajos-utcán keresztül a Petőfi-térre. Minden szónoklat mellőzésével helyezkedett el a tüntető tömeg a szobormű körül és a szitaló esőben elénekelték a magyar nemzet imáját. A Hymnusz elhangzása után a tüntető csoportok méltóságteljes rendben tértek vissza helyiségeikbe, ahol megbeszéléseket folytattak további teendőikre vonatkozólag.*”¹²⁵

Végül, de nem utolsósorban a tiltakozások közül mindenképpen érdemes megemlíteni a magyar sajtó egészének tiltakozását. Ugyanis a korabeli lapok – baloldaliak, jobboldaliak, kormánypártiak és ellenzékiek egyaránt – amellet, hogy beszámoltak a békeszerződés aláírásáról, illetve az aláírást kísérő eseményekről, maguk is részesei voltak a nemzeti tiltakozásnak. „*Sebhelyeink megszámlálhatatlanok, megmérhetetlenek. E nyitott sebekre ragasztanak most flastromot odakint, itthon pedig megindul a könyvek árja.*” – írta a kormánybarát *Budapesti Hírlap*, 1920. június 4-én.¹²⁶ Ugyanezen a napon az ellenzéki *Népszava* – egyebek mellett – ezt írta: „*A hires Versailles hirhedtté lett egy esztendő óta; a német meg a magyar békeszerződés, e két világtörténeti rémregény – a dátumok jelentőségével vagy jelentéktelenségével – fűződik a nevéhez.*”¹²⁷

Abban tehát mindenki egyetértett pártállástól, világnézettől, politikai szimpátiától függetlenül, hogy a magyar békeszerződés – az antant által létrehozott versailles-i békerendszer többi eleméhez hasonlóan – rossz és igazságtalan, egy „rémregény”, hogy a szociáldemokrata napilap szóhasználatával éljünk. A következmények, illetőleg a lehetséges jövő kapcsán azonban már igencsak eltértek az álláspontok. „*A győztes hatalmak békéiből – sajnos – senki sem érzi ki az igazságot és senkiben nincs meg a megnyugvás érzete, ellenkezően, mindenki aggodalommal kénytelen a jövőre gondolni, mert a győztesek által diktált békékben, valamennyiben, kiemelkedően van meg az új háború csirája és ezzel az emberiség általános, újabb veszedelme.*” – olvashatjuk a *Népszava* 1920. június 3-án, a trianoni diktátum aláírását megelőző napon napvilágot látott számában.¹²⁸ Ennél jóval optimistább volt a kormányzathoz közel álló *Pesti Hírlap*. Az említett újság az aláírás napján, június 4-én megjelent számában – többek között – ezt olvashatjuk: „*Az aláírás nem belenyugvás. Ezzel tisztában van az entente tanácsa is, különben Millerand miniszterelnök nem helyezte volna kilátásba a békeszerződés aláírása előtt a határok kiigazítását az igazság elvei szerint. [...] Két okunk is van hinni a határ kiigazításban. Az első az, hogy az entente ígérte. A második pedig – ha az elsőben csalódnánk – a saját erőnk, melyet növelni és újjászervezni legelső kötelességünk.*”¹²⁹ A következő évek, évtizedek történései – sajnos – a *Népszava* borúlátását igazolták. Sopron és környéke kivételével hosszú távon nem sikerült határmódosítást elérni, mi több, a versailles-i békerendszer igazságtalanságai hozzásegítették Hitlert a hatalom megszerzéséhez, s egy új, pusztító világháború kirobbantásához.

(Utószó: Június 4-e az elmúlt évtizedekben. A trianoni tragédia tanúságai) A történethez hozzátartozik, hogy június 4-e nem csupán 1920-ban, hanem a Horthy-korszakban mindvégig nemzeti gyásznapnak számított. A fájdalmas trianoni döntésre való emlékezés, a revízió követelése, illetve 1938 ősze (az első bécsi döntés) után a revízió gyakorlati támogatása a Horthy-rendszer képviselői, de még a rendszer ellenzéke számára is evidencia volt. A politika, a közgondolkodás, a közbeszéd egy jelentős része pedig

másról sem szólt, mint arról, hogy az 1920-as békeszerződés, illetve az országot sújtó igazságtalanságot mindenképpen jóvá kell tenni.

A második világháború után persze változott a helyzet. A „felszabadulást” követően a revizionista politika teljesen lekerült a napirendről, a „létező szocializmus” évtizedeiben pedig Trianon egyenesen tabutémává vált. Pontosabban szólva a trianoni békeszerződés ügyében is az állampárt értékítélete vált az egyetlen „helyes” értékítéletté, minden más értékítéletet nacionalizmusnak, sovinizmusnak, fasiszta agitációnak minősítettek. S hogy mit gondolt a kommunista állampárt utólag az 1920-as békeszerződésről? Nagyjából azt, amit *A burzsoá nacionalizmusról és a szocialista hazafiságról* címet viselő 1959-es „remekműben” megfogalmaztak: „*A trianoni békeszerződés imperialista béke volt, amely szembeállította egymással a dunamenti népeket és egyben a magyar fasiszta rendszer konszolidációját segítette.*”¹³⁰ ezzel szemben, „*A párizsi békeszerződés demokratikus jelleget viselt, amely a Duna-völgy békéjét, a népek összefogását szolgálta, a fasiszta újjaszületése ellen irányult.*”¹³¹ Különbösen is! „*Magyarország a hitleri Németország utolsó csatlósa volt, uralkodó osztályainak esztelen bűnéből a végsőkig kitartott a német fasizmus mellett. Az 1946-os [valójában 1947-es] párizsi békeszerződés a határkérdésben a valóságos történelmi helyzetet ítélte meg, s ennek során az egyes országoknak a második világháborúban játszott szerepét is lemérte. Erdélyt illetően, mint döntő tényezőt, figyelembe vette, hogy ezen a területen nagy többségben románok élnek.*” – legalábbis az állampárt értékítélete szerint.¹³² Summa summarum: a Magyar Szocialista Munkáspárt „szépen megmagyarázta” miért is volt igazságtalan az 1920-as békeszerződés, s miért volt „igazságos” az 1947-es béke; ráadásul úgy, hogy közben ravasz „választ” talált arra a kibékíthetetlen ellentmondásra, hogy az első világháborút követően Szovjet-Oroszország elutasította a versailles-i békerendszert, ugyanakkor a Szovjetunió 1947-ben elfogadta a trianoninál is kedvezőtlenebb párizsi békét.

Más kérdés, hogy a hamis „válaszok” és álságos „magyarázatok” a rendszerváltást követően már nem sokat értek. Különösen úgy, hogy közben a régi-új problémák megmaradtak, illetve felszínre törtek ismét. A nemzetiségi kérdés – hiába hirdették az ellenkezőjét sokáig – az egyik legjelentősebb kérdés volt és maradt a Kárpát-medencében. A mi szempontunkból nézve: ma is több millió magyar él határainkon kívül, a szomszédos államokban. A határrevízió ugyan napjainkban egyáltalán nincs napirenden, az autonómiával, illetve a területi autonómiával azonban már más a helyzet. Az autonómia megteremtése (például Erdélyben), illetve kibővítése (például Szerbiában) az egyik legfontosabb politikai célkitűzésévé vált azon határon túli magyar közösségeknek, melyek nagyobb létszámban élnek szülőföldjükön.

Végezetül, ha megenged az olvasó e sorok szerzőjétől néhány személyes gondolatot, a történelmi Magyarország felbomlása kapcsán: személyes meglátásom szerint a történelmi Magyarország felbomlását egy vesztes világháború után aligha volt lehetőség megakadályozni. Az antant vezetői nem csupán azt nem akarták, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia fennmaradjon, de Magyarország határait sem óhajtották garantálni. Sőt, éppenséggel területeket, többek közt magyar területeket ígértek mindazoknak, kik az antant oldalán harcolni hajlandók a központi hatalmak ellen. Például Erdélyt, sőt, további magyar részeket, már 1916-ban odaígérték Romániának, amennyiben feladja semleges álláspontját. Románia ennek hatására az antant oldalán lépett be az első világháborúba, s bár az első területszerzési kísérlet kudarcot vallott, olyannyira, hogy a németek egészen Bukarestig vonultak, de a „nagy meccset” végül nem Bécs, Budapest vagy Berlin nyerte meg, hanem Párizs, London és Washington. Vagyis a vesztes oldalon álltunk, ráadásul úgy, hogy közben sok millió ember, a történelmi

Magyarországon élő nemzetiségek többsége nem akart tovább egy államban élni a magyarsággal. Horvátország, illetve a horvátok többsége például már régebb óta el akart szakadni hazánktól, de erősek voltak a román, a szlovák és a szerb szeparatista törekvések is, illetve – ekkortájt még – erősen élt a közös cseh és szlovák, illetve délszláv állam megteremtése iránti vágy a nemzetiségeket vezető politikusok körében éppúgy, mint a nemzetiségi közvéleményben. Ilyen körülmények között, illetve egy pusztító és vesztes háború után arra, hogy Magyarországot eredeti nagyságában megőrizzük, aligha volt mód. A külső körülmények ez ügyben meghatározóak voltak. E sorok szerzője legalábbis így látja. Ám ez nem azt jelenti, hogy a hazai politikai elitnek úgy egészében nem lett volna meg a maga szerepe, illetve felelőssége. Ugyanis nem lehet mindent a külső tényezőkre kenni. Igaz, vesztes ország voltunk, s az is igaz, hogy a területvesztés elkerülhetetlennek látszott. Ám nem mindegy, mekkora mértékű a veszteség! Az pedig pláne nem mindegy, hogy mi történik a magyarsággal, mint nemzettel, és hogy a magyarok közül hányan kényszerülnek az új határok túlsó oldalára! S e sorok szerzője itt látja a korabeli magyarországi politika irányítóinak, döntéshozóinak a felelősségét. Túl azon, hogy Magyarország az első világháborút követően, csaknem egy éven át, képtelen volt hatékony külpolitikát folytatni, 1918–19-ben a területi integritást negatívan érintő, önsorsrontó nyilatkozatok, illetve döntések sorozata is született idehaza. Csupán két példa: Károlyi Mihály és más vezetők pacifista megnyilvánulásai, egy olyan történelmi helyzetben, mikor az ország területére idegen csapatok nyomultak be; Kun Béla és társainak döntése a visszafoglalt északi, északkeleti országrész kiűritéséről; más bűnökről, tévedésekről nem is beszélve. Lényeg, hogy az eredeti határok megőrzésére aligha volt mód. Az etnikai határok védelme, vagy legalább egy igazságosabb, az etnikai határokhoz jobban igazodó békekötés elérése, esetleg népszavazás bizonyos területi kérdésekben, ezek – személyes meglátásom szerint – igenis reális lehetőségek voltak. Ehhez persze okos (okosabb), illetve felelős (felelősebb) vezetők kellettek volna. Olyan döntéshozókra lett volna szükség idehaza, akikben több a realitásérzék, s kevesebb az elfogultság, az indulat. Igaz, a történelem nem ismer olyat, hogy „mi lett volna, ha...”. Ez sokkal inkább a fantasztikum világa.¹³³ Ugyanakkor – ami tény és nem fantasztikum – Sopron esetében mégiscsak sikerült Magyarország szempontjából pozitív fordulatot elérni, illetve népszavazást kikényszeríteni a város és környékének hovatartozásáról, és mindezt több mint egy évvel a békeszerződés aláírását követően sikerült keresztülvinni! Ráadásul az önerőből elért, népszavazással alátámasztott revíziós döntés napjainkig érvényben maradt, szemben a külső segítséggel, illetve Hitler és Mussolini támogatásával megvalósult 1938 és 1941 közötti revíziókkal, melyek a második világháború után – aligha meglepő módon – semmivé lettek. Így joggal merül fel a kérdés: az első világháborút követően Sopron és környéke mellett mást nem tudtunk volna megőrizni hazánk számára? Erre a kínzó kérdésre már sohasem kapjuk meg a választ.

JEGYZETEK

- 1 A kommunista ideológiának alávett forradalmi törvényszékek létrehozására a Forradalmi Kormányzótanács IV. számú rendelete alapján került sor. Az említett rendeletet ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi I. szám. Bp. 1919. március 26.
- 2 A Forradalmi Kormányzótanács XXXVIII. számú rendeletének első paragrafusa alapján „Magyarország földje a dolgozók társadalmáé. Aki nem dolgozik, annak tulajdonában föld nem maradhat.”; majd a továbbiakban (a rendelet lényegi részét tartalmazó) második,

harmadik, negyedik és ötödik paragrafusban ezt olvashatjuk:

„2. §. Minden közép- és nagybirtok minden tartozékával, élő és holt felszerelésével, valamint mezőgazdasági ipari üzemeivel együtt minden megváltás nélkül a proletár állam tulajdonába megy át.

3. §. A kis- és törpebirtok a hozzátartozó házzal és melléképületekkel együtt továbbra is megmarad az eddigi magántulajdonban. Hogy mely birtoktestek minősítendőek kis- és vagy középbirtokoknak, azt a helyi viszonyok figyelembevételével mindenkor a földművelésügyi népbiztosság határozza meg.

4. §. Sem a köztulajdonba átvett földbirtokok, sem azoknak felszerelése egyesek vagy csoportok között nem oszthatók fel.

5. §. A köztulajdonba átvett földbirtokok szövetkezeti kezelésre a földet művelő mezőgazdasági proletárságnak adtnak át. Ily termelő szövetkezeteknek tagja lehet minden 16 éven felüli férfi és nő, aki a termelésben megfelelő számú munkanappal részt vesz. A jövedelemben mindenki a végzett munka arányában részesedik.”

Vagyis a kisajátított földbirtokoknak nem a földet művelő kis- és középbirtokosok, vagy a földtulajdonnal nem rendelkező, de földet művelni akaró nincstelen agrárproletárok lettek a tulajdonosai, hanem az államé lett minden, illetőleg az állam a szövetkezetek kezelésébe adta ezt a tulajdont. Ráadásul, hogy melyek a kis-, illetve középbirtokok, s melyek a (kisajátítandó) nagybirtokok azt szintén egy állami szerv, a Földművelésügyi Népbiztosság határozta meg, tág teret adva ezzel a visszaéléseknek. Az idézeteket, illetve a Forradalmi Kormányzótanács XXXVIII. számú rendeletét ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 9. szám. Bp. 1919. április 4.

3 A lakóházak államosítása a Forradalmi Kormányzótanács X. számú rendelete alapján történt. A pénzintézeteket pedig a Kormányzótanács XII. számú rendelete alapján államosították. Az említett rendeleteket ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 2. szám. Bp. 1919. március 27.

4 A biztosító intézetek államosítását a Forradalmi Kormányzótanács XXV. számú rendelete írta elő. Az említett rendeletet ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 6. szám. Bp. 1919. április 1.

5 Az iskolák államosítására a Forradalmi Kormányzótanács XXIV. számú rendelete alapján került sor, mely rendelet nem csupán az iskolák, de valamennyi nevelési és oktatási intézmény köztulajdonba vételéről rendelkezett. Az említett rendelet első és legfontosabb paragrafusa kimondta: „A Magyarországi Tanácsköztársaság az oktatás ügyét állami feladatnak tekinti. Ehhez képest a Tanácsköztársaság valamennyi nem állami nevelési és oktatási intézetet kezelésébe vesz át. Az intézetek céljaira szolgáló minden ingatlan

és ingó ennek a kormányzótanácsi rendeletnek az alapján köztulajdonná válik.” Az idézett mondatokat, illetve a Forradalmi Kormányzótanács XXIV. számú rendeletét ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 6. szám. Bp. 1919. április 1.

6 A Forradalmi Kormányzótanács IX. számú rendeletének első és egyben legfontosabb paragrafusa a következőképpen szól: „A Tanácsköztársaság feladatának tekinti, hogy a termelő eszközöket a dolgozók társadalmának tulajdonába vegye át, a termelést szervezze és fokozza. Ezért a Tanácsköztársaság a kisipar kereteit meghaladó ipari, bányai- és közlekedési üzemeket köztulajdonba veszi, azokat egy csapásra az egész proletáriátus vezetése és az illető üzem munkásságának [munkásságának] ellenőrzése alá helyezi. Ezért mindazok az ipari, bányai- és közlekedési üzemek, amelyek munkáslétszáma 1919. március 22-én a huszat meghaladta, társadalmi vezetés és munkásellenőrzés alá kerülnek.” Az idézetet, illetve a Forradalmi Kormányzótanács IX. számú rendeletét ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 2. szám. Bp. 1919. március 27.

7 Az egészségügy államosítását elrendelő LXX. számú rendelet első és legfontosabb paragrafusa kimondta: „A Magyar Tanácsköztársaság valamennyi nem állami (törvényhatósági, városi, községi, alapítványi, egyesületi és magán kórházat, gyógyító-, rendelő- és gondozóintézet (dispensaire), szanatóriumot és a gyógyíthatatlan betegeket nem állami menhelyeit e rendelet kihirdetésének napjával köztulajdonba veszi.” Ezután pedig a rendelet (legalábbis nagy vonalakban) szabályozta, hogy az állami tulajdonba vett egészségügyi intézmények miként működjenek. Az LXX. számú rendelet 6. paragrafusa például előírta: „A jelen rendelet alapján átvett intézetekben minden beteg ingyen részeseül ápolásban és gyógykezelésben. A betegetől díjazást semmiféle címen nem szabad elfogadni.” Az idézett paragrafusokat, illetve a Forradalmi Kormányzótanács LXX. számú rendeletének teljes szövegét ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 27. szám. Bp. 1919. április 25.

8 A Forradalmi Kormányzótanács LXXV. számú rendeletét ld. *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 30. szám. Bp. 1919. április 29.

9 Az idézetet, illetve a Forradalmi Kormányzótanács LXXVI. számú rendeletét ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 30. szám. Bp. 1919. április 29.

10 Az idézetet, illetve a Forradalmi Kormányzótanács II. számú rendeletének teljes szövegét ld.: *Budapesti Közlöny*, 1919. évi 69. szám. Bp. 1919. március 24.

11 „A Népgazdasági Tanács a Forradalmi Kormányzótanács hozzájárulásával megengedte 30% bort tartalmazó szénsavas borviznek a Szeszkes Italok és Szesztermékek Hivatala útján lezárt palackokban való forgalomba hozatalát.”

- olvashatjuk a Népgazdasági Tanács 16. számú árrendeletében, mely a „szénsavas borvíz” árát határozta meg, s 1919. július 11-én látott napvilágot. Néhány nappal később, 1919. július 19-én pedig megjelent a Népgazdasági Tanács 32. számú árrendelete, mely rendelet tárgya *Az üzemek részére kiutalt sör árának megállapítása* volt. Az említett rendelet – más dolgok mellett – kimondta: „A Kormányzótanács hozzájárulásával a lisztpótléjeggel ellátott munkások sört kapnak.”. Vagyis, a proletárdiktatúra időszakának vége felé, ha nem is teljesen szabadon, de lehetett borozni (fröccsözni), sőt egyes munkásoknak – „luxusként” – már sör is járt. A Népgazdasági Tanács 16. számú árrendeletét ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 89. szám. Bp. 1919. július 11. A Népgazdasági Tanács 32. számú árrendeletét ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 96. szám. Bp. 1919. július 19. Az USA-ban bevezetett alkoholtilalomról, annak hátteréről, illetve az amerikai vezetés alkoholügyben tanúsított politikájáról – más munkák mellett – részletesen is olvashatunk: Hahner Péter: *Az Egyesült Államok elnökei*. Maecenas Könyvek, Bp., 1998.
- 12 A hazai Vörös Hadsereg létrehozására a Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. számú rendelete alapján került sor. Az említett rendeletet ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 5. szám. Bp. 1919. március 30.
- 13 A Tanácsköztársaság küzdelmeiről, a Csehszlovákia elleni hadjáratról, illetve a szélsőbaloldali hatalom bukásáról – más munkák mellett – részletesen is olvashatunk: *20. századi magyar történelem 1900–1994*. Szerkesztők: Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos. Korona Kiadó, Bp., 1997.
- 14 Az idézetet, illetve az *Új feltámadás* címet viselő cikket ld.: *Vörös Újság* II. évfolyam, 62. szám, 5. o.
- 15 Uo.
- 16 Az idézetet, illetve Garbai Sándor diósgyőri beszédét ld.: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL), K 807 PTI 601. f. 3. cs. 9. ö. e. *Belföldi sajtójelentések*.
- 17 Uo.
- 18 Az idézetet, illetve Ágoston Péter beszédét ld.: MNL OL, K 807 PTI 601. f. 3. cs. 9. ö. e. *Belföldi sajtójelentések*.
- 19 Uo.
- 20 Uo.
- 21 Az idézet a Közellátási Népbiztosság 18. Ke. N. számú rendeletéből való. Az idézetet, illetve a Közellátási Népbiztosság 18. Ke. N. számú rendeletét ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 21. szám. Bp. 1919. április 18.
- 22 Uo.
- 23 Az idézett április 20-i jelentést ld.: MNL OL, K 807 PTI 601. f. 3. cs. 9. ö. e. *Belföldi sajtójelentések*.
- 24 Az idézetet, illetve az április 21-i jelentést ld.: MNL OL, K 807 PTI 601. f. 3. cs. 9. ö. e. *Belföldi sajtójelentések*.
- 25 Uo.
- 26 Uo.
- 27 Uo.
- 28 Uo.
- 29 Az idézetet, illetve a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 18-i ülésének szerkesztett jegyzőkönyvét ld.: *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Imre Magda és Szücs László, Akadémiai Kiadó, Bp., 1986. 318–325. o. Idézet a 323. oldalon.
- 30 Az idézett hozzászólásokat a húsvéti munkaszünet kapcsán, illetve a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 18-i ülésének gyorsírói jegyzőkönyvét ld.: *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*. I. m. 325–331. o. Idézet hozzászólások a 329–330. oldalon.
- 31 Az idézetet, illetve a *Népmulatságok május el-sején* címet viselő cikket ld.: *Vörös Újság* II. évfolyam, 62. szám, 7. o.
- 32 Az idézetet, illetve a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 18-i ülésének szerkesztett jegyzőkönyvét ld.: *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*. I. m. 318–325. o. Idézet a 322. oldalon.
- 33 Uo.
- 34 Uo.
- 35 Az idézett hozzászólásokat május 1-e kapcsán, illetve a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 18-i ülésének gyorsírói jegyzőkönyvét ld.: *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*. I. m. 325–331. o. Idézet hozzászólások a 329. oldalon.
- 36 Az idézetet, illetve *A proletárforradalom májusi ünnepe* címet viselő cikket ld.: *Vörös Újság*, II. évfolyam, 72. szám, a 3–8. oldal. Idézet a harmadik oldalon.
- 37 Uo.
- 38 Uo.
- 39 Uo.
- 40 Az idézetet, illetve *A proletárforradalom májusi ünnepe* címet viselő cikket ld.: *Vörös Újság*, II. évfolyam, 72. szám, a 3–8. oldal. Idézet a negyedik oldalon.
- 41 Uo.
- 42 Az idézetet, illetve *A proletárforradalom májusi ünnepe* címet viselő cikket ld.: *Vörös Újság*, II. évfolyam, 72. szám, a 3–8. oldal. Idézet az ötödik oldalon.
- 43 Uo.
- 44 Uo.
- 45 Az idézetet, illetve *A proletárforradalom májusi ünnepe* címet viselő cikket ld.: *Vörös Újság*, II. évfolyam, 72. szám, a 3–8. oldal. Idézet a negyedik oldalon.
- 46 Uo.

- 47 Uo.
 48 Uo.
 49 Uo.
 50 Uo.
 51 Uo.
 52 Uo.
 53 Az idézett mondatokat, illetve *A proletárforradalom májusi ünnepe* címet viselő cikket ld.: *Vörös Újság*, II. évfolyam, 72. szám, a 3–8. oldal. Idézett mondatok az ötödik oldalon.
 54 Uo.
 55 Az idézetet, illetve *A proletárforradalom májusi ünnepe* címet viselő cikket ld.: *Vörös Újság*, II. évfolyam, 72. szám, a 3–8. oldal. Idézet a hatodik oldalon.
 56 Uo.
 57 Uo.
 58 Uo.
 59 Uo.
 60 Uo.
 61 Uo.
 62 Az idézetet, illetve *A proletárforradalom májusi ünnepe* címet viselő cikket ld.: *Vörös Újság*, II. évfolyam, 72. szám, a 3–8. oldal. Idézet a hetedik oldalon.
 63 Uo.
 64 Uo.
 65 Az idézett mondatokat, illetve *A magyar proletárság piros májusa* címet viselő írást ld.: *Népszava*, XLVII. évfolyam, 105. szám, 2–6. oldal. Idézett mondatok az 6. oldalon.
 66 Az idézetet ld.: *A magyar proletárság piros májusa* címet viselő cikk. In: *Népszava*, XLVII. évfolyam, 105. szám, 2–6. oldal. Idézet az 5. oldalon.
 67 Uo.
 68 Uo.
 69 Az idézetet ld.: *A magyar proletárság piros májusa* címet viselő cikk. Megjelent a *Népszava* XLVII. évfolyam 105. számának 2–6. oldalán. Idézett mondatok a 6. oldalon.
 70 Az idézetet, illetve a *Május elseje vidéken* címet viselő írást ld.: *Népszava*, XLVII. évfolyam, 106. szám, 6–7. oldal. Idézett gondolat a hatodik oldalon.
 71 Uo.
 72 Uo.
 73 Uo.
 74 Uo.
 75 Uo.
 76 Uo.
 77 Uo.
 78 Uo.
 79 Az idézetet ld.: *Május elseje vidéken*. Megjelent a *Népszava* XLVII. évfolyam 106. számának 6–7. oldalán. Idézett gondolat a hetedik oldalon.
 80 Uo.
 81 Rákoscsuba történetéről részletesen is olvashatunk a Wikipédiában (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Rákoscsuba>).
 82 Kispeszt és Salgótarján történetéről szintén számot ad a Wikipédia. Az internetes enciklopédia bőven foglalkozik Kispeszt történetével éppúgy (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Kispeszt>), mint Salgótarján történetével, illetőleg azzal a folyamattal, ahogyan Salgótarján várossá nőtte ki magát (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Salgótarján>).
 83 Dombóvár és Fót történelméről is sokat olvashatunk a Wikipédiában (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Fót>; illetőleg <https://hu.wikipedia.org/wiki/Dombóvár>).
 84 Az idézetet ld.: *Május elseje vidéken*. Megjelent a *Népszava* XLVII. évfolyam 106. számának 6–7. oldalán. Idézett mondatok a hatodik oldalon. Alag, Dunakeszi és Kecel települések történetéről pedig – Dombóvárhoz, Fóthoz, Kispeszthez, Rákoscsubához és Salgótarjánhoz hasonlóan – részletesen is szól a Wikipédia. Alag és Dunakeszi történetéről, fejlődéséről a Dunakesziről szóló cikkben olvashatunk (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Dunakeszi>). Kecel, mint (ma is) önálló település pedig – értelemszerűen – a Wikipédiában is önálló cikket kapott. A szabad enciklopédiában szó esik Kecel múltjáról éppúgy, mint a város jelenéről, illetve azokról a nevezetességekről, melyeket Kecelen járva érdemes megtekinteni (<https://hu.wikipedia.org/wiki/Kecel>).
 85 Az idézetet ld.: *Május elseje vidéken*. In: *Népszava* XLVII. évfolyam, 106. szám, 6–7. o. Idézett mondat a 6. oldalon.
 86 Az idézetet ld.: *Május elseje vidéken*. Megjelent a *Népszava* XLVII. évfolyam 106. számának 6–7. oldalán. Idézett gondolat a hetedik oldalon.
 87 A Forradalmi Kormányzótanács idézett LXXX számú rendeletét ld.: *Tanácsköztársaság*, 1919. évi 32. szám, Bp. 1919. május 1.
 88 Az idézetet, illetve a Gazdasági Bizottság május 13-i üléséről készült jegyzőkönyvet ld.: *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*. I. m. 404–405. o. Idézet a 405. oldalon. Az idézetben szereplő „tudomásul szolgál” kifejezés kapcsán megjegyzendő, hogy ezt a kifejezés napjainkban már csupán ritkán használják, jegyzőkönyvi kifejezésként pedig azt jelenti, hogy valamely bejelentés nem tesz szükségessé (különleges) intézkedést a testület részéről, vagyis Bajáki Ferenc utasítását a Forradalmi Kormányzótanács Gazdasági Bizottsága tudomásul vette, s nem kívánt másképpen intézkedni.
 89 Az idézett üzenetet ld.: MNL OL, K 26–PTI–601 f. 2. 1221. csomó. A Forradalmi Kormányzótanács elnökségi iratai.
 90 1952 tavaszán a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága Rákosi Mátyás 60. születésnapja alkalmából a következő üdvözlötlet küldte: „*A Magyar Dolgozók Pártja főtükárának, Rákosi Mátyás elvtársnak. A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága 60. születésnapján*

- melegen üdvözli Önt, a munkásosztály és a parasztság ügyének önfeláldozó harcosát, a Magyar Dolgozók Pártjának szervezőjét és harcos vezetőjét, a népek közötti béke kiemelkedő védelmezőjét. Jögevésüket és új sikereiket kívánunk Önnek a magyar nép javára folytatott munkájában.” Az idézetet ld.: *Szabad Nép*, 1952. március 9-i szám (X. évfolyam, 58. szám) 1. o. Rákosi Máttyás születésnapjáról pedig – más munkák mellett – részletesen is olvashatunk: Nemes János: *Rákosi Máttyás születésnapja*, Láng Kiadó, Bp., 1988.
- 91 Az idézetet, illetve Csicserin táviratának teljes szövegét ld.: *Vörös Újság*, II. évfolyam 72. szám, 8. o.
- 92 Az idézetet ld.: *Ünneplik a Magyar Tanácsköztársaságot* címet viselő írás. Megjelent a *Népszava* 1919. május 3-i számának (XLVII. évfolyam, 105. szám) 6–7. oldalán Idézet a 6. oldalon.
- 93 Az idézett gondolatokat, illetve a távirat teljes szövegét ld.: *Vörös Újság*, II. évfolyam 72. szám, 9–10. o. Az említett ukrán távirat kapcsán megjegyzendő, hogy az ukrán kommunisták üzenetét a *Vörös Újság Az ukrán szovjet üdvözli a Magyar Tanácsköztársaságot* címmel tette közzé.
- 94 Az idézetet lásd a *Népszava* május 1-i számának (XLVII. évfolyam, 104. szám) *Hírek* címet viselő rovatában, mely rovat az újság 12–14. oldalán található. Idézet a 14. oldalon.
- 95 Uo.
- 96 Uo.
- 97 Uo.
- 98 Uo.
- 99 Az 1919 tavaszán bekövetkezett szélsőbaloldali fordulatról – más kitűnő munkák mellett – részletesen is olvashatunk: Salamon Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918–1920*, Korona Kiadó, Bp., 2001.
- 100 A Horthy-korszakban megfogalmazott egyik hamis összeesküvés-elmélet az volt, hogy Károlyi Mihály tudatosan átjártozta a hatalmat a Forradalmi Kormányzótanácsnak, ily módon ő a fő felelős az azoknak a borzalmas történéseknek, melyek Kun Béla és társai hatalomra jutása után bekövetkeztek. Ez biztosan nem így történt! A történettudomány hazai és külföldi képviselőinek kutatásai alapján ma már tudjuk, hogy az 1919-ben bekövetkezett szélsőbaloldali fordulat egy összetett folyamat eredménye volt, illetőleg a Tanácsköztársaság létrejötte sokkal inkább múltott az antant ostoba politikáján, s a szociáldemokraták rövidlátó és elvtelen hozzáállásán, mint Károlyi Mihály bármilyen lépésén. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy a köztársasági elnököt nem terhel semmilyen felelősség, vagy, hogy nincsenek kérdőjelek személye körül. E sorok szerzőjeként nem kívánnék mélyebben beleboncolni abba a napjainkig tartó, s igen heves érzelmeket szülő vitasorozatba, mely Károlyi Mihály hazánk történelmében játszott szerepe kapcsán folyik. Annál is inkább, mert sem erről szól munkám. Ugyanakkor mégis érdemesnek tartok felidézni néhány (sajnos igen ritkán idézett) gondolatot, melyeket maga Károlyi Mihály fogalmazott meg személyes felelőssége kapcsán. Károlyi *Hit, illúziók nélkül* címet viselő önéletrajzi művében személyes felelősségének kérdése ügyében – többek közt – így ír: „*Noha a kommunistáknak nem adtam át a hatalmat, tény, és ezért vállalom is a felelősséget, hogy a hatalmat fokozatosan átadtam a szociáldemokratáknak.*” Azoknak a szociáldemokratáknak, kiket viszont – 1919 tavaszán tanúsított magartásuk okán – maga Károlyi is puccsistáknak tartott. „*A szociáldemokraták ellenem végrehajtott puccsának indítéka az attól való félelem lehetett, hogy teljesen elveszítik befolyásukat a munkásokra, akikre az első szocialista állam, Lenin Szovjet-Oroszországa ellenállhatatlan vonzerőt gyakorolt.*” – vélekedett a volt elnök. A szociáldemokrata vezetőkről pedig Károlyi, utólag, így gondolkodott: „*A szocialista vezérekben nem volt elegendő bátorság ahhoz, hogy szembeszálljanak a hatalomátvétellel, bár ezt többségük [legalábbis Károlyi Mihály szerint] nem helyeselte. A munkásság bizalmát azzal remélték visszaszerezni, ha elárulják tegnapi burzsoá kizdőtársaikat.*” Az idézett gondolatokat ld.: Károlyi Mihály: *Hit, illúziók nélkül*, Európa Könyvkiadó, Bp., 2013, 194–195. o.
- 101 A forradalmi törvényszékek megszüntetésének, illetve a polgári bírások helyreállításának jogi hátterét a Magyar Népköztársaság kormányának 1919. évi 5. számú rendelete adta. Az említett rendeletet ld.: *Magyarországi Rendeletek Tára 1919.*, Kiadja a Magyar Királyi Belügyminisztérium, Bp., 1919. 622. o.
- 102 A politikai foglyok szabadon bocsátásának jogi hátterét a Magyar Népköztársaság kormányának 1919. évi 3. számú rendelete szolgált. Az említett rendelet első paragrafusa kimondta: „*A bűnvádi eljárás, amely folyó évi március hó 21. és augusztus hó 2. napja között eltelt idő alatt elkövetett politikai természetű cselekmény miatt indult meg megszüntendő. Az ilyen cselekmények miatt előzetes letartóztatásban levőktől [levőket] szabadlábba kell helyezni.*” A rendelet második paragrafusa arról rendelkezett, hogy a már elítélt politikai foglyok büntetését is el kell engedni, illetve az ítéletükhöz fűződő jogkövetkezmények semmissek. A harmadik paragrafus arról szólt, hogy azokat a politikai foglyokat is el kell engedni, akik ellen bűnvádi eljárás még nem indult meg, csupán őrizetbe vették őket. Végül pedig az 1919. évi 3. számú rendelet negyedik és utolsó paragrafusa arról rendelkezett, hogy az igazságügyi miniszter hajtja végre a rendeletet. Az idézetet, illetve a Magyar Népköztársaság kormányának 1919. évi 3. számú rendeletét ld.: *Magyarországi Rendeletek Tára 1919.*, i. m. 621. o.

- 103 Az ellenforradalomról, a fehérterrőről, illetve a Peidl Gyula és Friedrich István vezette kormányok tevékenységéről – más kitűnő munkák mellett – részletesen is olvashatunk: Gergely Jenő – Pritz Pál: *A trianoni Magyarország 1918–1945*. Vince Kiadó, Bp., 1998.; Illetőleg Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Bp., 2010.
- 104 Az idézetet, illetve a *Királyság vagy köztársaság legyen-e Magyarország?* címet viselő cikksorozat első részét ld.: *Pesti Hírlap*, XLI. évfolyam, 142. (14063.) szám, 1–2. o. Idézett mondatok az 1. oldalon.
- 105 Az idézetett mondatokat ld.: *Királyság vagy köztársaság legyen-e Magyarország?* címet viselő cikksorozat negyedik, záró része. Megjelent a *Pesti Hírlap* XLI. évfolyamának 145. (14066.) számában, az első oldalon.
- 106 Az idézett közleményt ld.: *Az Est*, X. évfolyam, 109. szám, 1. o.
- 107 Horthy Miklós beszédét a legtöbb korabeli újság teljes terjedelmében közzétette. Az leginkább pontos, a történeti kutatás szempontjából leginkább használható közzétételek valószínűleg *Az Est* című napilapban, illetve a *Budapesti Hírlapban* olvashatók. *Az Est* és a *Budapesti Hírlap* tudósítói ugyanis – amellet, hogy Horthy Miklós beszédét szó szerint rögzítették – a hallgatóság reakcióit, sőt még a beszédet megszakító külső zajokat is megörökítették az utókornak. Horthy Miklós beszéde *Az Est* interpretációjában a következőképpen nézett ki: „Polgármester ur! Fogadja meleg szavaierg hálás köszönetemet a magyar nemzeti hadsereg nevében. Nem vagyok abban a lelki állapotban, hogy a város küszöbénél megszokott frázisokat használjak. Igazságérzetem megköveteli, hogy minden kertelés nélkül azt mondjam el, a mit e pillanatban érzek. (Éljénzés.) Mikor még messze voltunk innen, mikor csak halvány reménységű pislogott bennünk, hogy valaha még fegyverrel a kezünkben viszontláthassuk ezt a megtévelyedett nagy várost, átkoztuk és gyűlöltük (Igaz!), mert a távolból természetesen csak a szennyet, a nagy piszkot láttuk... A beszédet ebben a pillanatban a Szent Gellért-hegyen felállított útegek ágyudörgései akasztották meg, a mit zúgó éljénzés követett. ...nem az üldözést és mártíromságot szenvedő, szegény magyar testvéreinket. Szerettük és becértük ezt a Budapestet, a mely az utolsó években a magyar nemzet megrontója lett. (Ugy van!) Tetemre hívom itt a Duna partján a magyar fővárost. Ez a város megtagadta ezeréves multját, ez a város sárba tiporta a nemzet koronáját, sárba tiporta a nemzet színeit (Ugy van!) és vörös rongyokba öltözködött. (Ugy van!) Börtönre vetette és elűzte hazájukból a nemzet legjobbjait, azonkívül elprédálta összes javainkat. (Igaz! Ugy van!) De minél jobban közeledtünk, annál jobban olvadt le szívünkrol a jég és mi kézsek vagyunk megbocsátani. Megbocsátunk akkor; ha ez a megtévelyedett város visszatér megint hazájához (Ugy van!), ha szívéből, lelkéből szereti a rögöt, a melyben őseink csontjai porladnak, szereti azt a rögöt, a melyet verejtékes kezekkel munkálnak falusi testvéreink (Éljénzés.), szereti a koronát, a kettős keresztet (Hosszantartó, zúgó éljénzés. Felkiáltások: Éljen a keresztény Magyarország!), szereti a három hegyet és a négy folyót, szóval magyar hazáját és magyar fajtát. (Hosszantartó, lelkes éljénzés.) Katonáim, miután betakarították a földekről az Isten áldását, fegyvert fogtak kezükbe, hogy rendet teremtsenek a hazában. Ezek a kezek nyitva vannak testvéri kézszorításra, de büntetni, sujtani is tudnak, ha kell. (Éljénzés.) Adja Isten, hogy erre ne kerüljön a sor, hanem azok is, a kik vétkeztek vagy bűnösnek érzik magukat, megtérjenek és hatványozott erővel segítsenek felépíteni a magyar nemzeti erényekben tündöklő Budapestet. (Zúgó éljénzés.) A mártírokat, az itt sokat szenvedett, velünk érző testvéreinket meleg, tiszta szeretettel öleljük keblünkre. (Zúgó éljénzés.)” Az idézett beszédet ld.: Horthy fővezér bevonult a nemzeti hadsereggel a fővárosba címet viselő cikk. Megjelent *Az Est* 1919. november 18-i számának (X. évfolyam 111. szám), 1–5. oldalán. Idézett beszéd a 2. oldalon.
- 108 Ami a sajtó lelkesedését illeti, arra most csupán egy példa. A Nemzeti Hadsereg november 16-i bevonulása kapcsán a *Pesti Hírlap* – más gondolatok mellett – ezt írta: „Külföldi ember előtt, aki nem érti a magyar lelket s nem ismeri viszonyainkat, talán érthetetlen ez a lelkesedés, mert hiszen nem győzelmes háborúból tért haza ez a sereg, hanem egy megvert és szétarabolott ország fővárosába a régi hadseregnek csak egy töredéke jött. Nekünk azonban ez a bevonulás mégis örömtűnnp. Mi magyarok ezt a számra ma még kis sereget még nagyobb lelkesedéssel üdvözöljük, mint bármely nemzet a maga győztes csapatát. Mert nekünk hosszú idő után ez az első nemzeti hadseregünk, Horthy Miklós vezérkara az első önálló magyar vezérek. Nekünk ez nem katonai parádé volt, hanem nemzeti ünnep, politikai esemény.” Az idézett gondolatokat lásd *A Nemzeti Hadsereg ünnepe* címet viselő írás. Napvilágot látott 1919. november 18-án, a *Pesti Hírlap* XLI. évfolyam 156. (14077.) számának 1–5. oldalán. Idézett gondolatok az 1. oldalon.
- 109 A Nemzeti Hadsereg ünnepélyes bevonulásáról a *Népszava* 1919. november 18-i számában (XLVII. évfolyam, 231. szám) olvashatunk. Mégpedig a harmadik oldalon, *A nemzeti hadsereg Budapesten* címet viselő írásműben, mely a Nemzeti Hadsereg bevonulását a következőképpen interpretálja: „A magyar nemzeti hadsereg vasárnap reggel tartotta bevonulását Budapestre Horthy fővezér vezetése alatt. A fogadtatás külsőségeit a hideg északi szél és a kora reggel óta csurgó őszi eső kissé megzavarta, de ennek ellenére is a fogadtatás pontosan a megállapított

program szerint történt. A Gellért-szálló előtt a főváros nevében Bódy [Bódy Tivadar] polgármester üdvözölte Horthy fővezért. A polgármester üdvözlő szavaira Horthy válaszolt, mondván – többek között – ezeket: ...Amikor még messze voltunk innen, amikor csak halvány reménysugár pislogott bennünk, hogy valaha még fegyverrel a kezünkben viszontláthassuk ezt a megtévelyedett nagy várost, átkoztuk és gyűlöltük, mert a távolból természetesen csak a szennyet, a nagy piszkot láttuk... De minél jobban közeledtünk, annál jobban olvadt le szívükről a jég és mi készek vagyunk megbocsátani. Megbocsátunk akkor, ha ez a megtévelyedett város visszatér megint hazájához, ha szívéből, lelkéből szereti a rögöt, amelyben őseink csontjai porladnak, szereti azt a rögöt, amelyet verejtékes kezekkel munkálnak falusi testvéreink, szereti a koronát, a kettős keresztet, szereti a három hegyet és a négy folyót, szóval magyar hazáját és magyar fajtát. Katonám, miután betakarították a földekről az isten áldását, fegyvert fogtak kezükbe, hogy rendet teremtsenek a hazában. Ezek a kezek nyitva vannak testvéri kézszoritásra, de büntetni, sújtani is tudnak, ha kell. Adja isten, hogy erre ne kerüljön a sor, hanem azok is, akik vétkettek vagy bűnösnek érzik magukat, megtérjenek és hatványozott erővel segítsenek fölépíteni a magyar nemzeti érényekben tündöklő Budapestet... A válaszáds után a Gellért-hegyen megdörögtek az ágyuk. A hadsereg a Ferenc József-hídon át elindult Pestre. Elöl lovasrendőrök haladtak, azután egy szakasz huszár következett. Sós tábornok [Soós Károly gyalogsági tábornok] társaságában fehér lovon, ellentengernagy ruhában lovagolt Horthy fővezér, utánuk egy tiszt különimény, majd a gyalogos csapatok következtek. A csapatok végighaladtak a Ferdinánd bolgár cár-utján, a Mehmed szultán-uton. A Bazilika előtt a királyság pártjának egy küldöttsége üdvözölte a fővezért. Az Országház-téren Horthy fővezért a miniszterelnök fogadta. Kölcsönös üdvözlés után a főpapság a hercegprimás vezetésével misét celebrált. Az ünnepi mise után a Magyar nők küldöttsége átadta Horthynak a Szűzmáriás lobogót. Az ünnepség sorát a különböző küldöttségek fogadtatása töltötte ki. Ekkor érkezett az Országház-térre a fölvonuló hadsereg zöme, amely átvonult a téren. Amerre a fölvonuló katonaság elhaladt, egyesületek küldöttségei zászlókkal, iskolásgyermek apró nemzetiszínű lobogókkal állottak sorfalat. A bevonulás utvonalán a Szociális Missziótársulat a közlélemzési miniszter által kiutalt lisztből készült cipókat osztogatott. Ugyanígyen cipókat kaptak a kórházak és szegényházak lakói is. Este az Operaházban ünnepi diszeladás volt a nemzeti hadsereg tiszteletére. Az előadáson csak meghívottak vehettek részt. Szinre került

a »Bánk Bán« első, a »Hunyadi László« harmadik fölvonása” Az idézett cikk kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a *Népszava* nem csupán az „önkéntes lelkesedést” mellőzte a Horthy Miklós, s az általa vezetett Nemzeti Hadsereg bevonulásáról szóló cikk kapcsán, de Horthy beszédét sem közölték teljes terjedelmében, illetőleg a „leginkább ütős” részeket, például azt, amikor Horthy a „vörös rongyokba öltözött” fővárosról beszélt nem idézték.

110 Az idézetet, illetve Gárdonyi Géza *Karácson-Est 1919-ben* címet viselő írását ld.: *Pesti Hírlap*, XLI. évfolyam, 188. (14109.) szám, 1. o.

111 A Millerand-féle kísérőlevelet ld.: *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999 I. kötet*. Szerkesztette: Romsics Ignác, Osiris Kiadó, Bp., 2000, 138–140. o. Az 1920-as trianoni békediktátumról pedig – más munkák mellett – részletesen is olvashatunk: Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*, Osiris Kiadó, Bp., 2007.

112 Az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország között békeszerződés 1921. augusztus 29-én született meg. A békeszerződést a Nemzetgyűlés 1921. december 13-án fogadta el. A megerősítő okiratok kicserélésére 1921. december 17-én került sor. Az említett békeszerződést XLVIII. törvénycikként hirdették ki az *Országos Törvénytár* 1921. évi december hó 30-án kiadott 24. számában.

113 A soproni népszavazás emlékét a Nemzetgyűlés törvényben is megörökítette. Ez volt az 1922. évi XXIX. törvénycikk, a *soproni népszavazás emlékének törvénybeiktatásáról*. Az 1922. évi XXIX. törvénycikk – amellet, hogy az 1921-es népszavazás által érintett terület lakosságának döntése előtt fejet hajtott – kimondta, hogy a soproni népszavazás tiszteletére emlékművet kell állítani, illetve eldöntötte, hogy Sopron város címerét a „civitas fidelissima”, vagyis „leghűségesebb város” jelígyével kell kiegészíteni. Az 1922. évi XXIX. törvénycikket ld.: 1922. évi *Országos Törvénytár (Corpus Juris)*, 13. szám. Kiadott 1922. év december hó 12-én.

114 Az idézetet ld.: *Huszmillió magyar nevében!* címet viselő írás. Megjelent a *Pesti Napló* 71. évfolyamának 133. számában, az első oldalon.

115 Az idézetet, illetve *A hit ünnepe* címet viselő cikket lásd a *Budapesti Hírlap* 1920. június 4-i számának (XL. évfolyam, 133. szám) második oldalán.

116 A Területvédő Liga június 3-i akciójáról a *Népszava* június 4-i számában a következőket olvashatjuk: „A Területvédő Liga csütörtök délelőtti tüntetése a Vörösmarty-szobornál kezdődött. A szoborra a fölvonuló iskolásgyerekek, valamint ifjusági egyesületek, testületek és az összesereglett közönség zöld lombokat és virágokat hintettek. A hivatalos ünnepség délelőtt 11 órakor kezdődött, amikor az erdélyi menekültek az Unió

- lobogójával fölvonultak a Vörösmarty-szoborhoz. A Területvédő Liga nevében Ajtay József hatalmas koszorut helyezett el beszéd kíséretében. Az erdélyiek is megkoszorúzták Vörösmarty-szobrát. Egy [közelebbiről meg nem nevezett] erdélyi menekült nő szónoklata után a hallgatóság a Szózatot énekelte el. A Vörösmarty-szobortól a közönség fölvonult a Petőfi-szoborhoz, ahol már több iskola növendékei helyezkedtek el. Petőfi szobrát a Területvédő Liga nevében Okolicsányi László koszorúzza meg. A székyek is megkoszorúzták Petőfi szobrát, majd a Szózat elénekzése után az ünnepséget véget ért. Budán a Mátyás-templombeli nagymise után az ünneplő tömeg a Disz-téri honvédszoborhoz vonult. Elöl a helyőrségi zenekar ment, utána a különböző testületek, iskolák, intézetek zászlók alatt. A szoborra koszorút helyeztek el és virágokkal, zöld galyakkal borították be annak talapzatát. A tüntetők délután a Kerepesi-uti temetőbe vonultak, a Kossuth-mauzóleumhoz, ahol a Területvédő Liga és az Erdélyi Magyar Szövetség koszorúját helyezték el. A tüntetés itt is minden zavaró incidens nélkül folyt le” Az idézett gondolatokat ld.: *Tiltakozás a béke ellen* című viselő írás. Megjelent a *Népszava* XLVIII. évfolyamának 133. számában, az első oldalon.
- 117 A trianoni békeszerződést 1920. november 15-én fogadta el a Nemzetgyűlés. A békediktátumot 1921. évi XXXIII. törvényként hirdették ki az *Országos Törvénytár (Corpus Juris)* 1921. július hó 31. napján kiadott 14. számában.
- 118 Az idézett gondolatokat, illetve *A nemzeti gyász* című viselő írást lásd a *Budapesti Hírlap* 1920. június 5-i számának (XL. évfolyam, 134. szám), az első és a második oldalon. Idézett gondolatok az első oldalon.
- 119 Az idézetet, illetve az *Aláírták a békeszerződést* című viselő cikket ld.: *Pesti Napló* 1920. június 5-i szám (71. évfolyam, 134. szám), 1. o.
- 120 Uo.
- 121 Az idézetet ld.: *A nemzetgyűlés gyásza jeléül ma nem tanácskozott* című viselő írás. Megjelent *Az Est* 1920. június 5. számának (XI. évfolyam, 134. szám) első oldalán.
- 122 Uo.
- 123 Az idézetett mondatokat, illetve az *Aláírták a békeszerződést* című viselő cikket ld.: *Pesti Napló* 1920. június 5-i szám (71. évfolyam, 134. szám), 1. o.
- 124 Uo.
- 125 Uo.
- 126 Az idézett mondatokat ld.: *Fogadalom* című viselő írás. In: *Budapesti Hírlap*, XL. évfolyam, 133. szám, 1. o.
- 127 Az idézetet ld.: *A bosszúállás* című viselő írás. In: *Népszava*, XLVIII. évfolyam, 133. szám, 1. o.
- 128 Az idézet a *Béke?* című viselő cikkből való. Az idézett mondatot, illetve a *Béke?* című viselő írást ld.: *Népszava*, XLVIII. évfolyam, 132. szám, 1. o.
- 129 Az idézett mondatokat ld.: *Pesti Hírlap*, XLII. évfolyam, 133. (14246.) szám, 1. oldal, *A békeszerződés aláírása* című viselő írás.
- 130 Az idézett mondatot ld.: Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztály: *A burzsoá nacionalizmusról és a szocialista hazafiságról (tézisek)*. Kossuth Könyvkiadó, 1959, 24. o.
- 131 Uo.
- 132 Az idézett mondatokat ld.: MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály: *A burzsoá nacionalizmusról és a szocialista hazafiságról (tézisek)*. I. m. 25. o.
- 133 A „mi lett volna, ha...” valóban a fantasztikum világába tartozik. Ugyanakkor nem csupán a fantasztikus regények szerzői írhatnak lehetséges, be nem következett eseményekről. Ott van például Károlyi Mihály (már említett) *Hit, illúziók nélkül* című viselő önéletrajzi műve. Melynek 194. oldalán – más dolgok mellett – arról olvashatunk, hogy a volt elnök szerint mi lett volna, ha erélyesen fellép a szélsőbaloldali fordulat, illetve (az általa puccsistának tekintett) szociáldemokraták, s új politikai szövetségeik, a kommunisták ellen. Károlyi erről így ír: „Mozgósíthattam volna személyes testőrségemet. A tisztek készen álltak a harcra, és számíthattam volna annak a székyel ezrednek a hűségére is, amely a románoktól védte keleti határainkat, Kratochvill [Kratochvil Károly] tábornok parancsnoksága alatt. Ez azonban [legalábbis Károlyi Mihály elgondolása szerint] polgárháborút, és győzelem esetén a legvéresebb reakcióit jelentette volna. Ez esetben Horthy helyett én lettem volna a fehérterror bevezetője.” Az előbbieken idézett gondolatok kapcsán három dolgot vegyünk észre. 1. Károlyi alaposan túlbecsüli személyes politikai súlyát, illetve annak az elnöki tisztségnek a jelentőségét, melyet betöltött. 2. A volt elnök arról, hogy „mi lett volna, ha...”, nem úgy ír, hogy vélelmez, illetve általa valószínűnek tartott lehetőségeket vesz számba, hanem kész tényként kezel lehetséges, be nem következett eseményeket. 3. Károlyi olyan tényekre is hivatkozik, melyek a hatalomátvétel időpontjában nem voltak ismeretek. A volt elnök – a hatalomátvétellel szembeni tétlenségének egyik „magyarázatának” – Horthy Miklóst, illetve Horthy politikai szerepvállalását említi, ugyanakkor a későbbi kormányzó 1919 márciusában még nem volt a politikai élet részese, továbbá Károlyi a fehérterrorra is hivatkozik, arra a fehérterrorra, mely csak hónapokkal a Forradalmi Kormányzótanács hatalomátvétele után bontakozott ki. Összességében elmondhatjuk: Károlyi Mihály a fantasztikum világába is tett egy rövid kitérőt, miközben önéletrajzi művének írásán fáradozott.